

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií Brno

**Šikana na druhém stupni základní školy,
její psychické a fyzické dopady**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Vedoucí bakalářské práce:
doc. Ing. Antonín Řehoř, CSc.

Vypracoval:
Petr Nesnídal

Brno 2010

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Šikana na druhém stupni základní školy, její psychické a fyzické dopady“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této bakalářské práce.

Elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné.

Brno 8. 2. 2010

.....
Petr Nesnídal

Poděkování

Děkuji panu doc. Ing. Antonínovi Řehořovi, CSc. za jeho vstřícnost a odborné vedení mé bakalářské práce.

Také děkuji své rodině za morální podporu a pomoc, které se mi dostalo při vypracovávání mé bakalářské práce.

Petr Nesnídal

MOTTO:

„Ať se ocitneme v jakékoliv situaci, ať v nás zuří jakýkoliv boj, vždy máme na výběr.

To co jsme, z nás dělají naše rozhodnutí a my si vždy můžeme vybrat to správné.“

OBSAH

Úvod	2
I. TEORETICKÁ ČÁST	
1. Šikana jako společenský problém	4
1.1 Definice šikany	5
1.2 Znaký šikany	7
1.3 Projevy a příčiny šikany	9
1.4 Vývojové stupně šikany	12
2. Účastníci šikany	16
2.1 Osobnost agresora	16
2.2 Osobnost oběti	18
2.3 Charakteristika přihlížejících	19
2.4 Osobnost pedagoga – sociální pedagog	20
2.5 Rodina	22
3. Boj proti šikaně	24
3.1 Úloha pedagoga	24
3.2 Úloha rodiny	27
3.3 Dopady šikany na zúčastněné	28
3.4 Řešení šikanování a její náprava	30
3.5 Prevence šikanování	35
3.6 Trestní odpovědnost pachatelů šikany	39
II. APLIKAČNÍ ČÁST	
4. Pedagogická sonda k výskytu šikany	43
Závěr	73
Resumé	76
Anotace	77
Seznam použité literatury	78
Seznam příloh	80

I. Teoretická část

Úvod

Ráno, cestou do práce nám probíhají hlavou různé myšlenky v souvislosti s nadcházejícím pracovním dnem, a při tom netečně pozorujeme proudy lidí, kteří nás míjí. Kolem proběhne skupina školáků, kteří se baví o nejrůznějších věcech, které je zajímají, smějí se a bezstarostně dovádějí. Všichni míří do nedaleké základní školy. Náhle naši pozornost upoutá chlapec, který jde daleko za touto skupinou. Jde sám, pomalým krokem, hlavu skloněnou a jen jeho oči těkají do všech stran, jako by někde tušil hrozící nebezpečí. Na každé zavolání, reaguje strnutím, polekaně se rozhlíží, a když zjistí, že ono zavolání nepatřilo jemu, zase svěsí hlavu a pokračuje dál svou cestou. Jen ještě o něco nenápadněji než předtím, jako by se snažil být neviditelný. Začneme se zamýšlet nad tím, co ho vede k takovému chování, jaký je důvod jeho osamocení, a proč se snaží být co nejméně nápadný? Má snad problémy ve škole, nebo doma? Ne, jeho chování prozrazuje, že problém tohoto chlapce je mnohem hlubší a hrozivější. Napadne nás jediné možné vysvětlení – toto dítě je šikanováno.

Nejen tento chlapec, ale i jiné děti, které se staly obětí šikany, se dívají na svět jinak, než jejich vrstevníci a přitom by si z hloubi duše přáli být jako oni. Jejich přání je však snem, který je v jejich očích neuskutečnitelný, i když se ho ze všech sil snaží naplnit. Tyto děti se netěší ráno do školy na své kamarády, protože žádné nemají. Cestou do školy nepřemýšlí, co budou dělat odpoledne, protože mají v hlavě jenom strach a obavy z toho, co je dnes čeká. Takové dítě spěchá ze školy domů do bezpečí, aby bylo co nejdál od své noční můry. Tam, kde se pak cítí bezpečně, přemýšlí o tom, co se mu ve škole přihodilo a při tom si klade stále stejné otázky, na které se snaží najít odpověď. Proč se to děje zrovna mně? Jsem snad jiný(á) než ostatní? Pokud ano v čem? Co jsem komu udělal(a), že se ke mně ostatní takto chovají. Ublížil(a) jsem někomu? Co mám udělat, aby mě nechali být? Kdy už to skončí? Skončí to vůbec někdy?

Šikanování v dětských skupinách je velmi znepokojující jev, který patří k odvrácené straně školní reality. Před šikanou není imunní žádný typ školy ani zařízení, kde se praktikuje tradiční způsob pedagogické práce, který neklade důraz

na ovlivňování vztahů mezi žáky. (Kolář, 1997) Výchova dětí k tomu, aby byly s to pomoci druhému, a případně schopni zabránit násilí páchanému na slabším či slabém jedinci, to jsou výchovné cíle, které souvisí s prevencí šikanování na školách. Velmi důležitý je vliv třídního učitele na morální úroveň dětí v jeho třídě.

Cílem mé práce je zmapovat výskyt projevů šikanování na základní škole v Hrušovanech nad Jevišovkou. Zaměřil jsem se na druhý stupeň základní školy, tedy na žáky 6 – 9 tříd. Tuto školu navštěvují většinou žáci české národnosti ze středních sociálních vrstev. Zastoupení žáků jiných národností je minimální. Rodiče většiny dětí jsou zaměstnanci různých firem v uvedeném regionu, ale jsou zde i děti, jejichž rodiče jsou úspěšnými podnikateli, nebo naopak děti rodičů bez zaměstnání. Navzdory tomu, že město Hrušovany nad Jevišovkou, v rámci Jihomoravského kraje, ale i v rámci celé České republiky, nepatří mezi města s vysokou kriminalitou dětí, nepředpokládám, že by se zde výskyt šikany mezi dětmi nějak výrazně odlišoval od jiných regionů České republiky.

Při zpracování bakalářské práce jsem vycházel z odborné literatury, internetu a doporučené literatury zabývající se touto problematikou, zejména od P. Říčana a M. Koláře. Práce na téma šikana na vybrané základní škole je rozdělena na část teoretickou a praktickou. V teoretické části jsem se zaměřil na problematiku šikany jako společenského problému, vymezení pojmů osobnosti agresora a oběti, zabývám se také úlohou rodiny a sociálního pedagoga v boji proti šikaně. V závěru teoretické části se pak věnuji prevenci proti vniku šikany a možným způsobům nápravy. V praktické části jsem pak použil dotazníkovou metodu k výzkumu výskytu šikany mezi žáky druhého stupně ZŠ Hrušovany nad Jevišovkou.

1. Šikana jako společenský problém

Problematika šikany je velmi závažným společenským a celosvětovým problémem. V období minulého režimu se o tomto problému téměř nehovořilo a byl víceméně zastírán. Po roce 1989 se začalo o tomto problému sice hovořit více otevřeně, ovšem zároveň byl zaznamenán jeho nárůst. Se změnou situace a vznikem nových společenských norem se také postupně začala měnit hierarchie hodnot jednotlivců. V současné době si nejen odborníci, ale také veřejnost uvědomuje vážnost tohoto fenoménu a snaží se jej nejen řešit, ale také problému předcházet. Není však v lidských silách tento jev zcela eliminovat. Velmi důležité je však šikanu nepřehlížet, řešit ji, a hledat nové způsoby a cesty, které povedou k její minimalizaci. Stejně tak jako se vyvíjí celá naše společnost, vyvíjí se i šikana, její projevy a formy.

V současnosti patří šikana k velmi závažným problémům, se kterými se naše společnost potýká. Jde především o šikanu vyskytující se na školách a dalších vzdělávacích institucích, protože tam postihuje děti, jejichž hodnotový systém se teprve utváří. Šikana pak může ovlivnit nejen jejich způsob chování a náhled na společenské vztahy, ale také negativně ovlivnit celý jejich další život. Šikanování se totiž týká všech členů skupiny, v níž k ní dochází. Negativně postihuje nejen oběť, ale i agresora a ostatní členy skupiny, kteří jsou šikanováni přítomni, nebo o něm vědí. Obecně vzato lze říci, že to, že se dnes objevují prvky šikanování už na základních školách, je nutno považovat za varující posun v obecných normách společnosti.

Vzhledem k tomu, že šikana je formou násilí a násilí naši společnost provází od nepaměti, je třeba se podívat i do minulosti. Každá epocha lidských dějin byla až dosud poznamenána nějakou formou násilného chování. Pokud se podíváme do historie, vzpomeňme například kruté boje o území, náboženské války, upalování a mučení nepřátel nelidskými způsoby, ale také třeba gladiátorské zápasy, nebo veřejné popravy. Bohužel ani dvacáté století nepřineslo v tomto směru žádné zlepšení. Připomeňme si násilné masové konflikty v podobě dvou světových válek, nebo celou řadu mezistátních i vnitrostátních konfliktů. Násilí se nadále šíří v nejrůznějších formách, obecnou kriminalitou počínaje až po terorismus. Téměř denně slyšíme o loupežných přepadeních, krádežích nebo vandalismu, jejichž aktérem je stále častěji

mládež. Slyšíme o bezohledných řidičích, kteří způsobí dopravní nehodu, ale neposkytnou zraněné osobě první pomoc a z místa nehody ujedou. Takové zprávy vyvolávají v mnohých nejen pocity úzkosti a beznaděje, ale také vzteku. Začnou se totiž zamýšlet nad tím, zda je vůbec možné násilí a bezohlednosti čelit. Někteří samozřejmě volí metodu, která se nabízí sama, a to na násilí odpovědět zase násilím. V tomto případě je nutné si uvědomit, že násilí plodí opět jen násilí, a že se tak ocitáme v začarovaném kruhu, ze kterého není úniku. Existuje tedy nějaká cesta, jak čelit násilí a bezohlednosti? Odpověď na tuto otázku je jednoduchá, ovšem o to složitější je naplnění takového úkolu. Musíme začít tam, kde je možné nejvíce ovlivnit chování mladých lidí a to především v rodině a ve škole.

1.1 Definice šikany

Nejoficiálnější definice, respektive charakteristika šikanování ve školách, je obsažena v „Metodickém pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky školy a školských zařízení číslo 28275/2000 Sb.“ Pojem šikany vymezuje takto: „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit jedinci, ohrozit nebo zastrášovat jiného žáka, případně skupinu žáků. Je to cílené a obvykle opakované užití násilí jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí, nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí druhé osobě, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Může mít i formu sexuálního obtěžování až zneužívání. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako nápadné přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní, nebo jinou skupinou spolužáků. Nebezpečnost působení šikany spočívá zvláště v závažnosti, dlouhodobosti a nezřídka v celoživotních následcích na duševním a tělesném zdraví.“¹

Samotný „pojem šikana“ pochází z francouzštiny (chicane = zlomyslné obtěžování, týrání). Pro různé formy se používají i různá označení. Šikanu, původně vojenský termín, můžeme definovat jako násilně ponižující chování jednotlivce, nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který se nemůže této situaci vyhnout a není schopen se jí účinně bránit.

¹ Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení
Čj.: 28 275/2000-22

Šikanování je nebezpečný sociálně patologický jev, při němž dochází k omezování osobní svobody rozhodování, je ponižována lidská důstojnost a čest, mnohdy je obětí ubližováno na zdraví či na majetku. Je to jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrožit nebo zastrašit jiného.²

Šikanování (anglicky *bullying*) je specifickou formou agresivního jednání. „Šikanování je agresivní jednání uskutečňované s cílem získat pocit převahy a určité výhody prostřednictvím fyzického a psychického týrání druhých lidí. Agresor se jím pokouší získat různé výhody, dále dominanci, uspokojení a zadostiučinění“³

V odborné literatuře se setkáváme i s dalšími definicemi snažící se co nejlépe vystihnout jádro a smysl šikany. Odborníci se zabývají šikanou již řadu let, z čehož vyplývá, že šikana není problémem jen současné doby, ale její kořeny sahají daleko do minulosti. Jak už bylo výše řečeno násilí a agrese je stinnou stránkou naší společnosti, která provází celý její vývoj. Avšak právě v posledních letech nabírají projevy násilí na intenzitě a stává se tak stále palčivějším problémem. Pro lepší objasnění a pochopení pojmu šikany, uvádím několik definic od různých autorů:

„Šikanování - fyzické, psychické či kombinované ponižování až týrání žáků obvykle jinými žáky, vzácněji dospělými. Probíhá buď v dyádě, nebo ve skupině. Iniciátory šikanování bývají žáci vyšších ročníků, žáci starší, fyzicky vyspělejší, žáci osobnostně či sociálně narušení.“⁴

„Za projev šikany se považuje „záměrné a nevyprovokované užití síly jedním dítětem, nebo jejich skupinou s cílem opakovaně způsobit bolest nebo tíseň jinému dítěti.“⁵

Pöthe definuje šikanování takto: „Pod pojmem šikana nebo šikanování mezi dětmi se rozumí široký okruh chování dítěte, nebo skupiny dětí s cílem ohrožit, zastrašit, nebo jinak ublížit jinému dítěti, nebo skupině dětí. Šikana zahrnuje slovní ponižování

² Říčan, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 26

³ Novák, Tomáš., Capponi, Věra, *Sám proti agresí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1996, s. 45

⁴ Průcha, Jan, Walterová, Eliška, Mareš, Jiří. *Pedagogický slovník*. 2. rozšířené a přepracované vyd. Praha: Portál, 1998, s. 247

⁵ Drtilová, Jana, Koukolík, František. *Vzpouza deprivantů*. 1. vyd. Praha: Makropulos, 1996, s. 210

nadávání a neustálé kritizování, výsměch, hrubé žertování, vydírání, omezování osobní svobody, pohrdání, poškozování oděvů a osobních věcí, tělesné napadání“⁶

„Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“⁷

Jak je z výše uvedeného patrné, definovat fenomén šikany je velmi obtížné a to především pro její různorodost. Definice jsou ve velké míře ovlivněny konkrétním druhem šikanování, kterým se autor zabývá. Avšak podstata zůstává vždy stejná.

1.2 Znaky šikany

Při posuzování šikany velmi často dochází k neshodám ve smyslu konkrétního určení toho, co šikanou je, a co není. Pokud se pokusíme šikanu blíže analyzovat, dojdeme k závěru, že šikanování je aktem, při němž jednotlivec, nebo skupina dětí, které lze v tomto případě označit za agresory, nebo útočníky, napadnou jiné dítě, nebo skupinu. Tyto pak nazýváme oběťmi. Pod pojem šikana můžeme zahrnout široký okruh nejrůznějších jevů., avšak proto, aby nastala situace mohla být posouzena jako šikanování, musí splňovat vedle dalších projevů, následující podmínky:

První podmínkou je, že se jedná o nepoměr sil mezi agresorem a obětí. To znamená, že jeden z účastníků musí být oproti druhému něčím zvýhodněn. Jeho handicapem může být fyzická slabost či neobratnost, izolovanost v kolektivu, psychické zvláštnosti a podobně. Říčan to nazývá agresi „symetrickou.“

Druhou podmínkou je, že vztahy ve skupině musí být rovnocenné, například školní skupiny dětí a mládeže, sourozenci v rodině, nebo dříve vojáci základní služby. V případě vztahu podřazenosti a nadřazenosti hovoříme o takovém chování jako o zneužívání moci.

Třetí podmínkou je, že v motivu jednání agresora je patrný úmysl ublížit druhému, ať už fyzicky nebo psychicky. Šikanující útočník tedy nepoužívá agresi k dosažení

⁶ Pöthe, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2. vyd. Praha: G plus G, 1999, s. 140

⁷ Kolář, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 20

určitého cíle, ale s úmyslem ublížit. Proto nelze mezi šikanu zařadit například rvačku mezi dvěma spolužáky.⁸

Čtvrtou podmínkou je, jedná-li se o opakované ubližování. Jednorázová akce se většinou za šikanování nepovažuje. Přesto někteří autoři označují jako šikanu rovněž jednotlivé události, kdy jde o zvlášť kruté zacházení s obětí, které se zatím neopakovalo

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (Čj.: 28275/2000-22) specifikuje znaky šikanování takto:

Nepřímé (varovné) znaky šikanování mohou být např.:

- Žák je o přestávkách často osamocený, ostatní o něj nejeví zájem, nemá kamarády.
- Při týmových sportech bývá jedinec volen do mužstva mezi posledními.
- O přestávkách vyhledává blízkost učitelů.
- Má-li žák promluvit před třídou, je nejistý, ustrašený.
- Působí smutně, nešťastně, stísněně, mívá blízko k pláči.
- Stává se uzavřeným.
- Jeho školní prospěch se někdy náhle a nevysvětlitelně zhoršuje.
- Jeho věci jsou poškozené nebo znečištěné, případně rozházené.
- Zašpiněný nebo poškozený oděv.
- Stále postrádá nějaké své věci.
- Odmítá vysvětlit poškození a ztráty věcí nebo používá nepravděpodobné výmluvy.
- Mění svoji pravidelnou cestu do školy a ze školy.
- Začíná vyhledávat důvody pro absenci ve škole.
- Odřeniny, modřiny, škrábance nebo řezné rány, které nedovede uspokojivě vysvětlit.

(Zejména je třeba věnovat pozornost mladším žákům nově zařazeným do třídy, neboť přízpůsobovací konflikty nejsou vzácností!)

⁸ Říčan, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 28

Přímé znaky šikanování mohou být např.:

- Posměšné poznámky na adresu žáka, pokořující přezdívka, nadávky, ponižování, hrubé žerty na jeho účet. Rozhodujícím kritériem je, do jaké míry je daný žák konkrétní přezdívkou nebo "legrací" zranitelný.
- Kritika žáka, výtky na jeho adresu, zejména pronášené nepřátelským až nenávislným, nebo pohrdavým tónem.
- Nátlak na žáka, aby dával věcné nebo peněžní dary šikanujícímu nebo za něj platil.
- Příkazy, které žák dostává od jiných spolužáků, zejména pronášené panovačným tónem, a skutečnost, že se jim podřizuje.
- Nátlak na žáka k vykonávání nemorálních až trestných činů či k spoluúčasti na nich.
- Honění, strkání, šťouchání, rány, kopání, které třeba nejsou zvlášť silné, ale je nápadné, že je oběť neoplácí.
- Rvačky, v nichž jeden z účastníků je zřetelně slabší a snaží se uniknout.

1.3 Projevy a příčiny šikany

Dle Koláře (2005) je nepraktičtější rozdělení konkrétních typů agresí a manipulací podle tzv. trojdimenzionální „mapy“. Dle ní je možné projevy šikanování členit na:

1. přímé a nepřímé,
2. fyzické a verbální,
3. aktivní a pasivní.

Kombinacemi výše uvedeného vznikne 8 druhů šikanování:

1. fyzické přímé aktivní (např., kopání, fackování škrčení),
2. fyzické aktivní nepřímé (např. „šéf“ pošle někoho, kdo oběť zbije),
3. fyzické pasivní přímé (fyzické bránění oběti v dosahování jejích cílů, např. oběti je bráněno v přístupu na WC),
4. fyzické pasivní nepřímé (odmítnutí splnění požadavků, např. agresor odmítne oběť na její žádost pustit ze třídy),
5. verbální aktivní přímé (např. urážení, zesměšňování, nadávání),
6. verbální aktivní nepřímé (např. rozšiřování pomluv, symbolická agrese, která může být vyjádřena v kresbách),

7. verbální pasivní přímé (např. neodpovídání na pozdrav),
8. verbální pasivní nepřímé (spolužáci se oběti nezastanou, je-li oběť obviněna z něčeho, co udělal agresor).

Současná doba k šikaně poskytuje a bez jakékoli možnosti kontroly umožňuje zneužívání moderních technických prostředků, jako je mobilní telefon a zejména internet. V případě internetu se jedná o tzv. počítačovou šikanu, neboli kyberšikanu. Internet nabízí pro ty, co chtějí někomu ublížit, pocit síly, nezranitelnosti a především anonymity, protože se při páchání svých „zlých skutků“ mohou schovat za počítačovou obrazovku v bezpečí svého domova. Pro oběť to znamená, velmi nezáviděníhodnou situaci, protože ve většině případů není možné zjistit, kdo je autorem. Tato šikana má nejrůznější podoby od urážlivých a výhrůžných e-mailů a textových zpráv po zveřejňování fotografií a videa. Nezřídka dochází i k publikování zfalšovaných fotek, nebo videí, které doslova udělají oběti ze života „peklo“. Vzkazy, které jsou vulgární, vyhrožují oběti nebo je uvádějí do rozpaků, na ně čekají v momentě, kdy se vrátí ze školy domů. Kyberšikana se stává celosvětovým problémem. Pro vyšetřování tohoto nebezpečného druhu šikany, vznikají speciální policejní týmy, jejichž snahou je její zamezení, nebo aspoň výrazné omezení.

Na příčiny zamoření škol šikanou odpovídá odborník - psycholog *Dr. Michal Kolář*: „Zárodečná podoba krutosti a destrukce je v nějaké míře zakořeněna v každém člověku. Ovšem současný svět a potažmo i naše společnost, jak se zdá, podporuje osvobození a posílení tohoto džina zla v nebývalé míře. Co k tomu může přispívat? Napomáhá tomu například skutečnost, že nejuctívanější modlou naší společnosti jsou úspěch, moc a peníze. S tím souvisí i prosazování morálky svobodné tržní soutěže do sociálních vztahů, kdy ten, kdo má bohatství a ovládá druhé, je považován za úspěšného. Nepředpokládá se existence vyšších morálních principů. Nejvyšší morální princip člověka, „láska“ je devalvován. Výsledkem je, že zárodečné podoby šikanování jsou přítomny prakticky všude, tedy i ve školách. Je to norma vztahů ve společnosti, kdy je běžné, že silnější zneužívá slabšího. Šikana se nepovažuje za něco špatného, neboť podle uznávaných „mravních“ měřítek si oběť za to může vlastně sama. Není dost agresivní, sebejistá, bezohledná“.⁹

⁹ <http://www.sikana.org>

Příčin šikanování je celá řada. Jednou z nejzákladnějších příčin je například touha po moci, touha ovládat druhého člověka, potěšení z utrpení druhého, ale i nuda, zvědavost, vzrušení. Ovšem pro nastartování šikany je za nejvýznamnější rizikový faktor považována negativní osobnostní charakteristika jejich iniciátorů a obětí a jejich vzájemný vztah. Ale také se stává, že za šikanováním stojí např. i zaběhlé tradice v určitých typech škol a výchovných zařízeních.

Pro názornost můžeme uvést i další možné příčiny, které mohou vést k šikaně:

- **Citová deprivace žáka**

Jedním ze zdrojů násilného a agresivního chování ve školách může být citová deprivace žáků. Projevuje se u dětí s neuspokojenými základními potřebami, jako je pocit bezpečí, lásky, opory a ochrany. Tento stav u nich vyvolává tendenci k náhradnímu uspokojování potřeb.

- **Úzkost, napětí, strach**

Úzkost a agrese jsou u násilného chování žáků ve školách dvě strany jedné mince. Stálé napětí u dětí vyvolává permanentní úzkost a tyto se pak často chovají velmi agresivně. Napadají ty spolužáky, kteří jim takové chování vůči sobě dovolí, nebo se nedokážou bránit. Neumí navázat pevné přátelské vztahy.

- **Výbušný temperament**

Zdrojem agresí a násilí ve školách může být i temperament žáka, který se nesocializovaně uvolňuje k prosazení okamžitých cílů.

- **Osobnostní charakteristiky žáka**

Žáci, kteří se chovají agresivně a používají násilí, jsou častěji nejistí, zakomplexovaní, se sníženou sebeúctou, hostilně naladěni, s nízkým sebehodnocením ve vztahu ke školním výsledkům, mají nižší úroveň prosociálních tendencí a slabší komunikační dovednosti. Často jsou to žáci odmítaní skupinou nebo děti izolované, příp. i žáci velmi vlivní, ovšem s nízkou oblíbeností mezi spolužáky, kteří mají často negativní vliv na třídu a morálně ji rozvracejí.

- **Nuda nebo touha po stále silnějších, více vzrušujících zážitcích**

Také nuda nebo touha po intenzivních zážitcích a zkušenostech a po senzacích může být jedním ze zdrojů násilí.

- **Snaha chovat se jako „chlap“**

Snaha o „mužné“ působení a s tím spojené tendence násilnického chování může být také skrytou příčinou agresivity žáka.

- **Výchovné přístupy rodičů**

Výchova a výchovné působení rodičů patří mezi nejvýznamnější vlivy dětské agresivity a násilí páchaného ve školním prostředí. Výzkumy ve školách i zkušenosti pedagogů dokládají, že agresivní chování dětí výrazně podmiňuje buď příliš benevolentní či rozmazlující výchova, nebo naopak může být zdrojem agresivity také příliš přísná, autokratická výchova, když je dítě často trestáno, a to fyzicky nebo i psychicky.

- **Výchovné, vyučovací styly a způsoby pedagogů**

K násilnému a agresivnímu chování ve třídě mezi žáky může docházet i vinou pedagoga, jenž si nevšímá prvotních projevů šikanování ve třídě, a tudíž je hned v zárodku neřeší. Další možnou alternativou je pak netaktní, nebo neprofesionální postup, kdy agresivní a šikanující chování některých žáků ignoruje, a drobné či větší konflikty podporuje tím, že vždy souhlasí s názorem většiny žáků, ve snaze si u nich zvýšit popularitu a oblibu.

1.4 Vývojové stupně šikany

Dle Koláře (2005) má onemocnění skupiny šikanováním svoji vlastní dynamiku a určitý zákonitý vývoj. Jedná se o pětistupňové základní schéma destrukce vztahů:

- **První stupeň – ostrakismus**

Ke vzniku šikany dochází zpravidla ve zdravém kolektivu. Každá skupina či kolektiv má mezi sebou několik jedinců, které ostatní respektují, jsou oblíbení a jejich slovo je pro ostatní „zákonem“. Další část skupiny tvoří ti, kteří se takzvaně „vezou“.

Protože mluvíme o školním kolektivu, jsou to děti bez výraznějšího vlivu na dění ve skupině, nicméně jsou určitým způsobem také respektované a mají své kamarády. Poslední skupinou jsou takzvaní outsideři. Jsou to nejméně oblíbené děti z celé skupiny, které se zpravidla nějakým způsobem od ostatních odlišují. Právě tyto děti se nejčastěji stávají terčem a na vlastní kůži zakoušejí úplné počátky šikanování tzv. ostrakismu. „Jde o mírné, převážně psychické formy násilí, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, pomlouvají ho, spřádají proti němu intriky, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky a podobně.“¹⁰ Jednoduše řečeno, ostrakismus je v podstatě sonda agresora, při níž vyhledává svoji potenciální oběť.

- **Druhý stupeň – viktimizace oběti a přitvrzování agrese**

V případě, že nedojde k okamžitému zásahu a řešení pedagogem již v prvním stupni, ostrakismus tak postupně přechází do druhého stupně. V této situaci začne jednotlivec, popřípadě skupina neoblíbených spolužáků sloužit pro ostatní jako „obětní beránci“. Ostatní spolužáci se pak na nich odreagovávají v nepříjemných situacích, například před písemkou. Velkou úlohu hraje i nuda, kdy se outsideři stávají terčem zábavy na místech, kde žáci tráví společný čas. Všichni se baví na jejich účet. Zpravidla se stává, že se v jedné třídě sejde více agresivních jedinců, kteří se již v samém počátku utváření vztahů ve skupině staví do role vůdců a násilí začnou používat k uspokojování svých potřeb, nebo pro zábavu. Ve zdravém kolektivu, kde panují kamarádské vztahy, nemá v podstatě jednání takových jedinců šanci na úspěch. Ovšem v případě, že ve třídě panuje lhostejnost vůči tomu co se děje, pak se taková situace stává ideální živnou půdou pro agresora.

- **Třetí stupeň - vytvoření jádra**

Tento stupeň je klíčovým momentem. V této fázi se rozhoduje o tom, zda bude mít šikanování prostor pro své další šíření. Začíná se vytvářet skupina agresorů, kteří záměrně a systematicky začnou šikanovat již předem vyhlédnuté oběti. Postupem času se však může skupina obětí rozrůst o další slabší jedince nedokázících se

¹⁰ Kolář, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 32)

nátlaku agresorů účinně bránit. Pokud se včas ve třídě nevytvoří opozice, tedy charakterově slušní žáci, která bude protipólem skupině agresorů, má šikanování volné pole působnosti. Pokud se však opozice vytvoří, velmi důležitý bude rozsah jejího vlivu na ostatní spolužáky. Její vliv musí být aspoň na takové úrovni, jako má skupina agresorů. Bohužel v praxi k vytvoření takové silné slušné skupiny žáků dochází velmi zřídka. Je to především dáno dodržováním určitých nepsaných pravidel, z nichž jedno říká, že „bonzovat“ se nemá. Jejich dodržování nepramení samozřejmě jen ze sympatií ke skupině agresorů, ale mnohdy ze strachu nebo obavy, aby se příští obětí nestal ten, který „promluvil“.

- **Čtvrtý stupeň – přijímání patologických norem agresorů většinou**

Absence pozitivní podskupiny má za následek, že jsou přijímány normy agresorů, které se stávají ve skupině určující. Pro nezúčastněného pozorovatele se ve skupině neděje nic mimořádného, ovšem uvnitř skupiny se vše podřizuje tlaku a normám agresorů. Kolář popisuje dění ve skupině takto: „Ve skupině dojde k šokující proměně. Je to něco podobného, jako když virus přemůže buňku a plně ji ovládne. Buňka zůstává navenek zachována, avšak místo aby organismus podporovala, zevnitř ho rozkládá. U členů skupiny dochází k vytvoření jakési alternativní identity, která je zcela poplatná normám vůdců. To, co hlásají pedagogové, ustupuje zcela do pozadí. I mírní a ukáznění žáci se začnou chovat krutě - aktivně se účastní týrání spolužáka a prožívají při tom uspokojení.“¹¹

- **Pátý stupeň – totalita neboli dokonalá šikana**

V tomto stádiu se již skupina rozpadla na dvě části. Jednu část tvoří tvrdé jádro všehoschopných agresorů a jejich pomahačů a druhou část ti, kteří jsou jim doslova vydáni na milost. Vše je podřizováno naprosté a bezvýhradné autoritě agresorů nemilosrdně trestajících jakýkoli pokus o odpor. Využívají na svých obětech, co mohou, ať už jde o materiální hodnoty, city, jejich tělo, znalosti, nebo schopnosti. Obětem je ubližováno záměrně, systematicky a to jak fyzicky, tak psychicky. Jde o naprostou zvůli agresorů. Pro takto postiženou skupinu je typická absence pocitu viny, brutální násilí je považováno za normální, stává se z něj zábava. Oběť prakticky nemá žádnou možnost

¹¹ Kolář, Michal. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 35

se bránit. Řeší své trápení útekem z domova, neomluvenými absencemi, odchodem ze školy a dalšími způsoby. Některé případy pak mohou končit naprostým zhroucením, nebo dokonce sebevraždou. Nejvyšší stupeň „dokonalé šikany“ je typický zejména pro výchovné ústavy, věznice a vojenské prostředí. V mírnější podobě se však může objevit také na školách. Jsou to většinou případy, kdy se hlavním agresorem a iniciátorem šikanování stane žák mající výborný prospěch, kultivované chování, je uznávaný pedagogy, kteří mu věří a podporují ho. Jde o takzvané prorůstání parastruktury do oficiální školní struktury.

Dalším velmi zásadním problémem této fáze je, že systematické vystavování obětí násilí, má za následek i poruchy spánku nebo psychosomatické potíže (bolesti hlavy, břicha apod.). To vede u řady z nich k tzv. *vymývání mozku* (Kolář, 1997). Agresor prostřednictvím násilí vnutí obětem postoje, způsoby myšlení a jednání, které by samy dobrovolně a po kritickém hodnocení nepřijaly. Oběti začínají vypovídat závisle na agresorech, zcela proti pravdě a svému zájmu. Oběti šikany jsou dlouhodobě vystaveny velké tělesné a psychické bolesti. Systematické násilí vede u oběti k rozpadu své původní identity a nastolení nové, alternativní identity, plně poplatné vůdcům šikanování.¹²

Znalost těchto pěti vývojových stádií šikanování nám umožňuje respektovat stupně obtížnosti léčby, diferencovat pomoc a promyšleně volit diagnostické a terapeutické postupy. Jinak budeme vyšetřovat a následně léčit šikanu v počátečním stádiu, tj. (u 1-3 stádia) a jinak u pokročilého stádia (tj. 4 - 5 stádium). Účinná celková léčba šikanování potom musí přísně rozlišovat základní stádia onemocnění (Kolář, 1997).

¹² <http://www.sikana.org>

2. Účastníci šikany

Aby bylo možné šikanování jako formu antisociálního chování skutečně zachytit, je zapotřebí vhodné konstelace některých faktorů. K nejvýznamnějším rizikovým faktorům, které mohou působit jako spouštěč šikany, patří osobnostní charakteristiky jejich protagonistů, tedy agresorů, obětí a jejich vzájemný vztah. Existuje však i jiný model spouštěcího mechanismu, kdy osobní charakteristiky a to zejména iniciátorů šikany nemají prioritu. Děje se tak v případech, kde se na výskytu šikany podílí zaběhnuté tradice ve výchovných ústavech, učňovských internátech, nebo dětských domovech. V takové situaci je šikana trvalou součástí těchto institucí. Přitom není podstatné, kdo přijde, nebo kdo odešel, ale šikanování se stává dědictvím předávaným z ročníku do ročníku.

2.1 Osobnost agresora

Jednotlivci nebo skupina, která šikanuje, se označuje jako agresor, jímž je zpravidla osoba nadprůměrně fyzicky zdatná, silná, obratná. Bývá necitlivý a bezohledný a za své chování se necítí být vinen. Svoji oběť klasifikuje jako méněcennou bytost, pro niž platí jiná pravidla a často přesouvá zodpovědnost za šikanu na oběť. Své agresivní chování zpravidla projevuje již od raného věku. Rodiče agresorů bývají k agresivnímu jednání tolerantnější nebo jej podporují a sami ve výchově užívají tělesných trestů. Dětem chybí vřelý zájem o ně a dostatečné citové zázemí. Ohroženy jsou, ale i děti z rodin plně zaměstnaných rodičů, kteří nemohou dětem věnovat dostatečnou pozornost. Existuje však i nebezpečí, že se tlaku šikany poddá i docela obyčejný člověk. Svou roli tu sehrávají velmi silné davové fenomény, podle výzkumu také vliv médií a přemíra násilí v nich, která v člověku posiluje jeho slabá místa a může jej vyprovokovat k napodobování. Velký vliv má i společnost, ve které se uplatňují hodnoty na sebe prosazení, agresivitu, kde je hodnota lásky a soucitu potlačována.

Agresorem může být kdokoli, ale častěji je to doména chlapců než dívek. Je pro ně typická touha po dominanci a ovládání druhých. Většinou se jedná o fyzicky zdatné a silné jedince, kteří jsou ve skupině chlapců považováni za výborné sportovce a jsou jimi uznáváni. Uvedené přednosti však nejsou podmínkou a může je dost dobře nahradit

inteligence spojená s vynalézavostí. V tomto případě využívá agresor své inteligence spíše k organizování šikanování, ale sám se aktu šikanování nezúčastňuje. Tělesně zdatní, silní, nebo inteligentní jedinci však nemusí být a nejsou vždy potencionálními agresory. Obecně převládá názor, že agresory jsou nešťastné děti, které si takto léčí své komplexy. Svou tvrdostí zastírají pouze svoje pocity méněcennosti, ať už z jakýchkoliv důvodů. Faktem je, že takto vylíčených agresorů je minimum, podle Říčana jde asi o pětinu a jedná se o typ úzkostného agresora. Ve většině případů šikany jde o pravý opak. Jedná se o děti překypující sebevědomím a touhou dominovat, někoho ovládat a tímto způsobem pak prosazovat své zájmy. V ubližování jiným vidí zábavu, z níž mají radost a potěšení. Tyto děti jsou také sobecké, egocentrické, bez schopnosti soucitu a empatie.

Dívčí šikana je jiná než chlapecká a liší se především ve způsobu, jakým probíhá. Přebývá zde častěji šikana psychická nad fyzickou, neboť dívky jsou při šikanování vynalézavější a rafinovanější než chlapci. „Šikanující děti vyznávají otevřeně kladný vztah k projevům agrese. Násilí považují za přirozený prostředek k uspokojení svých potřeb. Dalším charakteristickým rysem agresora je nedostatek soucitu a tzv. „morální slepost“. Jde o děti a mladé lidi, kteří nemají žádný vědomý pocit viny, netrápí se skutečností, že někomu ublížili a zasloužený trest vnímají jako křivdu.“¹³

Z praktického hlediska je možné agresory rozdělit na tři typy: (Kolář 2005)

- **typ - hrubý, primitivní, impulzivní, s kázeňskými problémy - narušeným vztahem k autoritě**

Tento typ agresora má kázeňské problémy a narušený vztah k autoritám, šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost. Používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních. Častý je také výskyt agrese a brutality rodičů.

- **typ - velmi slušný, kultivovaný, zvýšeně úzkostlivý**

Tento typ agresora páchá násilí a mučení rafinovaně a cíleně, většinou bez přítomnosti svědků. Mohou se u něj projevovat také sadistické tendence

¹³ Kolář, Michal. *Bolest šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001, s. 76

v sexuálním smyslu V rodině je často uplatňován důsledný a náročný přístup bez lásky.

- **typ - optimistický, dobrodružný, výmluvný, nezřídka vlivný a oblíbený**

Tento typ agresora šikanuje pro pobavení sebe i ostatních. V rodině lze nalézt mírnou absenci duchovních a mravních hodnot.

2.2 Osobnost oběti

Obětí šikany se může stát za určitých okolností téměř každý. Rizikovější a ohroženější bývají většinou děti tiché, plaché, s nízkým sebevědomím, které jsou zvyklé se podřizovat. Jsou obvykle fyzicky slabé a neobratné. Může to být také dítě s nějakou předností jako přemýšlivost, přílišná zralost nebo s velmi vřelým vztahem k učiteli. Bývají to také často samotáři neumějící navazovat kontakty, málomluvní nebo děti odmítající násilí a handicapované děti. Ale obětí se může stát i ten, který se třeba jen nějak odlišuje. Napadenými se tak mohou stát i jedinci zkušení a kompetentní, nekonfrontační, ne výrazně provokativní, nebo autoritativní ve svých postojích, fyzicky zdatní, ve svém konání rozhodní. Z toho lze vyvodit praktický závěr, že pro to, abychom se stali obětí šikanování, nejsou rozhodující pouze osobnostní vlastnosti či jednání oběti, ale existence a působení všech faktorů utvářejících situaci násilné interakce, tj. agresivní jednání pachatele, pasivní chování oběti a podmínky (zejména sociální klima lhostejnosti a nevšímavosti ostatních účastníků situace), v nichž k násilné interakci dochází. Při vhodné „konstelaci“ spouštěcích faktorů (a za mírného vlastního přispění) hrozí komukoli z nás.

Charakteristika několika podskupin obětí (Kolář 1997)

- **Pasivní oběti** - jsou to děti bojácné, opatrné a uzavřené. Jsou často fyzicky slabé a těžko si hledají přátele. Mají nedostatek dovedností a sebedůvěry.
- **Provokující oběti** - schválně provokují negativní reakce druhých.
- **Účelové oběti** - berou na sebe roli oběti, aby získaly uznání a popularitu.
- **Falešné oběti** - chtějí získat pozornost tím, že si přehnaně stěžují na ostatní.
- **Útočníci – oběti** - děti, které jsou v některých situacích útočníky, v jiných obětmi.

„Posledním vodítkem k pochopení, proč v konkurzech života někdo dostává role oběti častěji než ostatní, je podvědomí. Někteří psychoanalytici přišli s hypotézou, že trpící děti nebo mladiství se vystavují agresi (samozřejmě podvědomě), aby na sebe a na své neštěstí upoutali pozornost, nebo aby se zbavili podvědomé viny. Jak obrovský zmatek to musí být, když je zažene až do takových extrémů.“¹⁴

Oběti šikany trpí pochopitelně nejvíce. Potíže, které se u nich objevují, je možné zahrnout mezi posttraumatické stresové poruchy. U šikanovaných jedinců dochází ke zhoršení pracovních výsledků (školního prospěchu) a častější absenci v zaměstnání či záškoláctví. Klesá jejich sebevědomí a sebehodnocení, mají problém s navazováním vztahů. Dostavuje se i tzv. kumulovaný efekt, kdy oběť získává pocit, že není v pořádku a šikanování si zaslouží. Deprese a apatie může šikanovaný řešit útekem k drogám, nebo alkoholu. V závažnějších případech může přistoupit i k pokusu o sebevraždu. Podobně jako u ostatních členů skupiny, i u obětí šikany roste pravděpodobnost, že se v dospělosti budou dopouštět neetického chování a násilí.

2.3 Charakteristika přihlížejících

Z výčtu aktérů šikanování nelze vyčleňovat obecně největší část – přihlížející. Z perspektivy pohledu na šikanování, jako na těžké onemocnění vztahů, lze tuto skupinu charakterizovat jako jedince se sníženou mírou občanské statečnosti. Přestože jde mnohdy o žáky s pozitivním morálním profilem, tlak skupinových norem a nedostatek podpory způsobí, že před šikanou se cítí bezbranní a paralyzovaní. Proto se klade velký důraz na stěžejní část sekundární prevence, kterou má škola v kompetenci, tedy včasné rozpoznání symptomů šikany, vytváření pozitivních skupinových norem, dále cílenou práci v budování zdravého sociálního klimatu třídy, resp. zdravých vrstevnických vztahů a podpora kompetencí k řešení konfliktů a výchova k respektu odlišností.

¹⁴ Bourcet, Stephane. Gravillonová, Isabelle. *Šikana ve škole, na ulici, doma*, 1.vyd, Albatros, edice Plus. 2006, s. 24

2.4 Osobnost pedagoga – sociální pedagog

Sociální pedagog je profese skýtající nepřeberné možnosti působení. Sociální pedagog se převážně zaměřuje na vzdělávání v procesu socializace, učí životním dovednostem, učí a vede ke zvládnutí života, a to zejména života ve společnosti. Z tohoto pohledu je i široká paleta cílových skupin jeho působení. Od dětí, přes mládež a dospělé až po seniory, přes handicapované, ohrožené jedince či skupiny obyvatel, sociálně znevýhodněné až po provázení „žáka“ při novém pokusu o začlenění do společnosti – při resocializaci. Stále však zůstává při výkonu svého povolání pedagogem – tzn., že jeho hlavním posláním je učení.

Činnost sociálního pedagoga v sobě spojuje jak individuální přístup k problémovým jedincům, tak práci se skupinou, jak v programech primární prevence, tak v odborné intervenci v rámci sekundární prevence, zejména školního násilí, záškoláctví a šikany. Metodická, konzultační i poradenská činnost může směřovat jak k vedení školy, tzv. sociálnímu managementu, tak k pedagogům i k rodičům. Optimální využití profese sociálního pedagoga vidím v konceptu tzv. třídního pedagoga, jehož podstatnou náplní práce je právě přímá práce s třídami v rámci třídnických hodin, monitorování, případně diagnostika problémových jevů, vytváření individuálních a třídních výchovných programů. Tímto konceptem by se zabránilo formálnímu časově limitovanému kontaktu, který neumožňuje zdravý rozvoj skupiny ani žáka jednotlivce, a už vůbec cílený intervenční, příp. konsolidační program po vyřešení např. problému šikanování.¹⁵

Oproti tomu, hlavním nástrojem u klasického pedagoga při ovlivňování skupiny a jednotlivců je jeho vlastní osobnost. Musí rozumět žákům, musí si umět k nim najít cestu, a hlavně znát své možnosti. V případě morálně nezralého pedagoga, který nemá nadání k pedagogické práci, se může stát, že při své pedagogické činnosti bude nepřímo podporovat ducha šikanování a napáchá tak na svých svěřencích nemalé škody. V prostředí, kde se šikana odehrává, je postavení pedagoga velmi složité. Záleží pouze na něm, jak si s problémem šikany poradí. Ze současné situace na školách však vyplývá, že se jim boj se šikanou nedaří. Je důležité si uvědomit, že udržování šikany nepřímo podporuje i lhostejnost učitele k jejím projevům.

¹⁵[http:// www.socioklima.cz](http://www.socioklima.cz)

Dle M. Koláře je jednou ze základních překážek úspěšné prevence proti šikaně tradiční způsob práce, který pedagogům neumožňuje účinně proti šikanování zasáhnout. Jde o převažující způsob řízení vztahů mezi pedagogem a žáky, který autor nazývá autoritativní. Podle autora, usiluje pedagog o zvýšení svého vlivu na žáky z pozice nadřazené autority a využívá k tomu své přirozené převahy. Spoléhá pouze na své schopnosti, názory a postřehy. Ve třídě, kterou řídí sám, převažuje jednostranná komunikace, přičemž je opomíjena spolupráce mezi žáky. Se spoluúčastí žáků na dotváření formy a obsahu výuky se nepočítá. Dle tohoto autora je důležité demokratické řízení vztahů ve skupině žáků, promyšleně pracovat se vztahy mezi jednotlivými žáky, mezi žáky a vyučujícími samotnými (Kolář, 1997). V prevenci šikanování je zásadně důležitý jak nepřímý (vyplývající z chování), tak přímo vyjádřený, jasně učitelem deklarovaný zřetelně odsuzující postoj k šikanování. Svou roli v učitelově přístupu k šikaně může hrát i strach ze selhání, přesněji strach z pocitu selhání. Mnozí učitelé tento problém raději bagatelizují, aby při výskytu tohoto problému nemuseli později přiznat, že selhali a na jeho řešení nestačí.

Ze své pozice může pedagog mnoha způsoby ovlivňovat pozici potencionálních obětí. Je však nutné, aby si více všímal dětí vymykajících se průměru, tělesně slabších, psychicky labilních, nebo jinak něčím nápadných, Musí si uvědomit a vnitřně připustit, že i v jeho třídě může docházet k šikanování. Pokud zjistí sebemenší příznaky šikanování, musí zaujmout k celé věci patřičné stanovisko, poskytnout obětem morální podporu a učinit všechna nezbytná opatření, aby šíření šikany zamezil. Úlohou pedagoga není jen děti vzdělávat, ale také vychovávat tzn. prezentovat a reprezentovat pro děti hodnoty jako např.: tolerance, ochrana lidských práv, solidarita, pomoc druhému člověku, úcta k životu apod.

2.5 Rodina

Obecně lze říci, že mezi rodinami agresorů a obětí jsou určité rozdílnosti. Zejména mezi rodiči agresorů převažují ti, jež si nedokáží přiznat skutečnost, že by jejich dítě mohlo mít násilnické sklony, nebo že by mohlo týrat ostatní žáky. Jsou i případy, kdy rodiče svému dítěti takové jednání zjevně schvalují, nebo dokonce svého potomka v jeho jednání podporují. Pokud se přijde na to, že jejich potomek šikanuje některého ze spolužáků, řada rodičů požaduje okamžitou konfrontaci s obětí. Většina prvních reakcí rodičů agresorů je taková, že není možné, aby se jejich dítě něčeho takového dopustilo, protože je dobře znají a ví, že by nikdy nic takového neudělalo. Snaží se své děti chránit i přesto, že v mnoha případech jsou důkazy velmi přesvědčivé. Je třeba říci, že někteří rodiče k celé věci zaujmou správný postoj a snaží se ve věci sjednat nápravu.

Ve většině ostatních případů rodin iniciátorů a někdy i aktivních účastníků šikanování platí, že příčina chování a následného selhání jejich dítěte se nachází přímo v rodině. Tyto rodiny totiž významně selhávají v naplňování citových potřeb svých dětí. Většina agresorů projevuje známky citové deprivace. Charakteristickým rysem rodin agresorů je absence duchovních a mravních hodnot. Ohled na slabé je chápán jako zbytečná malichernost. V rodinách šikanujících dětí se také častěji než u jiných setkáváme s užitím tělesného násilí. Ve výchově těchto dětí převládají zejména tělesné tresty, které jsou upřednostňovaným výchovným nástrojem. Rodiče šikanujících dětí se jen zřídka dovedí, že jejich dítě tyranizuje jiné děti. Pokud se tak ovšem stane a škola předá rodičům informaci o takovém prohřešku jejich dítěte, může to být pro ně opět příležitost k fyzickému trestu. Zpravidla však bývají rodiče těchto dětí vůči kritice školy arogantní, věc zlehčují a k nápravě dojde jen ve výjimečných případech.

Pozice rodičů obětí je jiná. O tom, že jejich dítěti je ve škole ubližováno se dovídají častěji než rodiče agresorů, protože se děti doma se svým trápením svěří, nebo jsou příznaky šikany tak zřejmé, že se rodiče dovítí sami. Někdy se ovšem stává, že rodiče přijdou na to, že je jejich dítě šikanováno velmi pozdě a to zejména v případech, kdy jsou rodiče ve velké míře vytiženi svým zaměstnáním. I když může v takové rodině vládnout atmosféra důvěry a porozumění, dítě se vzhledem k vytiženosti rodičů snaží vyřešit situaci samo. Se svým trápením se svěří, až když pochopí, že svůj problém samo

nemůže zvládnout. U typických obětí se často dají zaregistrovat nadměrně ochranné matky. Je tu znát absence otce a blízkost mužské identifikační postavy, jako vzoru, s nímž by se dítě mohlo ztotožnit. Jinou variantou jsou rodiny se silnou, dominantní matkou a slabým submisivním otcem. Popřípadě otec chybí, a přítel matky se na výchově nepodílí. Pak jsou tu neurotické rodiny, jejichž členové se vyznačují celkovou nejistotou, poruchami sebevědomí, sebehodnocení a zvýšenou úzkostlivostí. Některé z obětí šikany popisují své rodiče jako nepřátelské, nadměrně kritické a znevažující jejich důstojnost.

Rodiče a zdravé rodinné prostředí jsou základem v boji proti šikanování. Rodiče by se měli při výchově snažit, aby vychovali dítě nezávislé se zdravým sebevědomím. Měli by mít na paměti, že jsou to právě oni, od nichž jejich dítě přejímá vzory chování, podle kterých se budou chovat ve svém životě.

3. Boj proti šikaně

Jak už bylo výše zmíněno, neúčinnější boj proti šikaně probíhá na základě správné výchovy v rodině. Poté, co však děti přijdou, z vysloveně rodinného prostředí do prostředí školního, je bezpodmínečně nutné nasadit v boji proti šikaně také účinnou prevenci. Naším státem ratifikovaná Úmluva o právech dítěte zaručuje všem dětem v pedagogických zařízeních bezpečný pobyt bez poškozování zdraví a ohrožení života. Její dodržování je však s ohledem na šikanování velice sporné.

3.1 Úloha pedagoga

Úloha pedagoga v boji se šikanou ve škole je zásadní a velmi náročná. Pro pedagoga, který má v úmyslu zamezit šikaně v jejím rozvoji, je velmi důležité, aby věděl, co jej čeká a jaká úskalí tohoto problému bude muset překonat. Musí si být vědom zejména skutečnosti, že do skrytého života nemocné skupiny nebude lehké proniknout. Musí vědět, že odhalování šikany a především té v pokročilém stádiu, bude značně komplikované. Odhalení šikany budou bránit především její samotní účastníci a to z rozličných důvodů a pohnutek.

Před provedením jakéhokoliv druhu průzkumu je dobré, aby o něm věděli rodiče. Většina rodičů takovou aktivitu ze strany pedagoga vítá. Správně provedený průzkum, v případě, že jsou do jeho realizace zapojeni i žáci, představuje užitečný způsob, jak ve škole omezit šikanování. Především žáci, kterých se šikanování týká (ve smyslu obětí, nebo potencionálních obětí), jsou rádi, když vidí, že se o tomto problému otevřeně hovoří.

Překážky, se kterými se může pedagog při vyšetřování šikany setkat:

- Získávání podrobných a objektivních informací od obětí je velmi těžké. Šikanovaným dětem se velmi nesnadno hovoří o tom, jakým způsobem jim bylo ubližováno. Často odmítají vypovídat ze strachu, že pokud něco řeknou, bude následná

situace ještě horší. Na oběti doléhá tlak skupiny zakazující žalování. Tyto překážky jsou těžko překonatelné zejména v pokročilých stádiích šikanování.

- Agresoři šikanování jednoznačně popírají. Často se snaží úporně a vynalézavě lhát a neštítí se také nutit oběti například vyhrožováním, aby lhali, nebo aby odvolali své výpovědi. Poměrně běžnou variantou bývá proměna rolí, kdy se agresor snaží celou situaci otočit ve svůj prospěch. V počátečních mírných formách šikanování lze poměrně úspěšně překonat lhaní a překrucování pravdy agresorů pomocí vhodných svědků a dodržováním doporučené strategie vyšetřování. Ovšem v případě, že lhaní agresorů, podporují ostatní členové skupiny, je prokázání skutečného stavu věci mimořádně těžké.

- Nic neříkat, „nebonzovat“- to je příznačné pro ostatní členy nemocné skupiny. Zpravidla ze strachu z odvety ze strany agresora, nebo z obavy své potencionální role budoucí oběti. Čím více žáků přijalo normy šikanování, tím závažněji a obtížněji je proniknout do života nemocné skupiny. Již v počátečních stádiích šikanování je velmi neefektivní, když se pedagog ptá nahodilých žáků, co se stalo a jak to bylo. „Zásadní chybou ve strategii vyšetřování je přímé bezprostřední vyšetřování podezřelých agresorů a následující konfrontace s jejich oběťmi“.¹⁶

- Téměř všechny rodiče agresorů chrání své děti za každou cenu a nejsou schopni si přiznat tu skutečnost, že zrovna jejich dítě ubližuje jiným spolužákům. Nezajímají je jednoznačné důkazy, odmítají jakékoliv vysvětlení a svoje dítě chrání všemi prostředky. Snaží se věc bagatelizovat, snadno podlehnou a uvěří verzi, kterou na svou obranu předkládá jejich dítě. Zároveň však nejsou schopni a snad ani se v té chvíli nemohou vcítit do toho, co prožívá oběť, neboť veškerá jejich mysl je soustředěna na obranu jejich dítěte.

„Vzhledem k častému výskytu nekritického a obranného postoje je chybou pedagoga pořádat v počátku jakékoliv hromadné jednání s více rodiči agresorů najednou. Hrozí nebezpečí vzájemného podpoření sebeklamu, sjednocení proti společnému nepříteli. Je doporučováno alespoň na počátku zorganizovat s rodiči setkání jednotlivě“¹⁷.

¹⁶ Kolář, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, s. 77-87

¹⁷ Kolář, Michal. *Bolest šikanování*. 2. vydání, vyd. Praha: Portál 2005

- V případech, kdy se na základě vyšetřování prokáže šikanování konkrétního dítěte, a toto dítě je pak označeno za iniciátora, jeho rodiče se zpravidla snaží o co nejmenší rozruch a sankci pro své dítě. Naopak rodiče obětí se začnou obávat spolupráce na vyšetřování. Tady se rodiče obětí rozdělují na dvě skupiny. Jedni trvají nekompromisně na exemplárním potrestání všech viníků a druzí chtějí, aby agresoři byli potrestáni domluvou, nebo mírným trestem, neboť se bojí o zdraví a život svého dítěte. Chtějí pouze, aby dítě nenápadně a tajně odešlo ze školy. Pedagog by měl v tomto případě jejich obavu a přání respektovat. Nic to ovšem nemění na skutečnosti, že k šikanování došlo. Z celé věci je třeba vyvodit patřičné důsledky a zejména přijmout vhodná opatření, aby se do budoucna šikanování zamezilo.
- Při některých typech pokročilých šikan pedagogové chrání vůdce agresorů a nevědomě brání vyšetřování. Iniciátor šikanování bývá v těchto případech sociálně velmi zdatný a celkově sympatický jedinec. Je považován za jednoho z nejlepších žáků a za dobrého člověka. Je chybou, když se pedagog nechá oklamat bezvadným chováním a při vyšetřování předem vyloučí jako pachatele tzv. slušné a úspěšné žáky. Pedagog se musí v rámci své odbornosti naučit vyhledávat projevy a signály související se skrytým životem skupiny.

Dle M. Koláře pedagog, který bude vyšetřovat projevy šikanování, musí mimo jiné počítat s tím, že se bude muset citově a časově angažovat. Musí si zajistit dostatečný prostor na vyšetřování, nemůže věc zvládnout během přestávky. Musí být připraven také na to, že se stane laickým psychoterapeutem a vyšetřovatelem, navíc bude poskytovat ochranu a emoční podporu oběti. Neudělá-li to, nemá jeho snažení vyhlídky na úspěch a může napáchat ještě více škod (Kolář, 1997).

„Objektivně je však nutno konstatovat, že ve většině případů škola nereaguje odpovídajícím způsobem. Není ojedinělý názor, že možnost existence šikany na "naší škole" se nepřipouští. Problém šikany je často bagatelizován a v mnoha případech se stalo, že škola či třídní učitel problém šikany jaksi zamaskovali, aby nevznikl nepříznivý dojem v hodnocení učitele, či úrovně celé školy. Pravdou je i ta skutečnost, že současná škola není odborně připravena problém šikany řešit.

V učitelské přípravě je problém šikany (a mnohé další) opomenut. Pedagogové jsou tedy ponecháni bez pomoci. "Dělej, co umíš" je v tomto případě velice škodlivé".¹⁸

3.2 Úloha rodiny

Šikanované děti se nacházejí v krajní nouzi. Zoufale potřebují pomoc svých rodičů. Velmi často si však o ni nedokáží říct. Je to dáno především strachem, který má dítě z pomsty za "bonzování". Není také ojedinělé, když hledají příčiny utrpení v sobě, ve svých chybách. Snaží se zjistit, zda něco neudělaly špatně a hlavně, proč se k nim spolužáci takto chovají.

Neobvyklé nejsou ani případy, kdy se dítě, které bylo po napadení agresorem zraněno, vmlouvá rodičům, že si zranění způsobilo samo. Pokud se taková situace opakuje často, rodiče by měli okamžitě zbystřit pozornost a uvědomit si, že „něco“ není v pořádku. Jakmile vyvstanou jakékoli podezřelé okolnosti, jejich prvotním úkolem je snažit se dítěti co nejvíce přiblížit, pokusit se získat jeho důvěru, utišit jeho strach a povzbudit ho, aby se svěřilo.

Rodiče by měli věnovat pozornost těmto projevům:

- dítě je zaražené, posmutnělé, nemluví o tom, co se děje ve škole,
- špatně usíná, má poruchy spánku, zdají se mu nepěkné sny,
- často ho před odchodem do školy nebo po příchodu ze školy pobolívá hlava, břicho,
- dojde k výraznému zhoršení prospěchu, je nesoustředěný,
- přichází domů vyhladovělé, i když dostává svačiny a obědy má zajištěny,
- ze školy přichází s potrhaným oblečením, poškozenými pomůckami, nebo bez nich,
- nedokáže uspokojivě vysvětlit svoje zranění, odřeniny,
- navštěvuje dítě často lékaře, objeví se neomluvená absence,
- často mu nevychází kapesné, požaduje další peníze.

¹⁸ <http://www.poradenskecentrum.cz/sikana>

Pokud dítě najde sílu a odvalu svěřit se rodičům se svým trápením, měli by postupovat co nejšetrněji, být velmi vnímaví a citliví. Měli by při naslouchání projevovali dítěti citovou podporu, a vše co říká, brát zcela vážně. Je naprosto nepřijatelné odbýt dítě s tím, že problém zmizí sám, nebo ho nechat, aby si poradilo samo. M. Kolář doporučuje využít následující postup:

- a) poskytnout dítěti maximální oporu - do vyšetření a nápravy situace je třeba si s dítětem o problému povídat,

- b) oba rodiče by měli navštívit ředitele a třídního učitele a co nejlépe je informovat o tom, co se dozvěděli od dítěte, informovat se o schopnosti školy poskytnout odbornou pomoc,

- c) podle situace mohou rodiče uvažovat o některých opatřeních:
 - navštívit rodinu agresora a pokusit se s nimi domluvit na nápravě situace
 - navázat kontakt s odborníkem (např. pedagogicko-psychologická poradna)
 - zajistit ochranu dítěte do a ze školy domů
 - využít linku bezpečí, linku důvěry
 - podat trestní oznámení na agresory na policii.

3.3 Dopady šikany na zúčastněné

Šikanování se týká všech členů skupiny, v níž k ní dochází. Šikanování proto negativně postihuje nejen oběť, ale i agresora a ostatní členy skupiny. Zasáhnout však může i jedince stojícího mimo skupinu, například rodiče šikanovaného. Následky dlouhodobého šikanování pro všechny účastníky lze rozdělit do čtyř hlavních skupin:

- Poškození fyzického a psychického zdraví

Závažnost poškození závisí ve velké míře jednak na stupni šikanování, délce jejího působení a také na obranyschopnosti dítěte. V počátečních stádiích pociťuje šikanovaná

oběť především negativní vztah ke škole, protože se v ní necítí dobře. Pocity osamocení a vlastní bezmocnosti jsou pro ni neúnosné. V důsledku působení těchto negativních jevů dochází u oběti ke vzniku psychické deprivace, narušení osobnostního vývoje, nebo se mohou objevit obtíže psychosomatického charakteru. Dalšími následky šikany jsou stále častější absence ve škole, nepozornost při vyučování, zhoršení prospěchu, záškoláctví, pocity strachu a nejistoty. U pokročilých stádií šikanování jsou již následky závažnější a mohou ovlivnit oběť po celý další život. Oběť se obává o svůj život, trpí poruchami spánku a nočními děsy. Doprovodným jevem jsou pak bolesti břicha, hlavy, pocity únavy či nevolnosti. Pokud dojde k přechodu na jinou školu, má velké problémy se začleněním do nového kolektivu. Snáze odhalitelné jsou následky fyzického šikanování přesto, že se je dítě snaží velmi často ze strachu skrývat. Zjištění verbálního napadání, nebo jiných forem psychické šikany je podstatně složitější, neboť mohou přetrvávat dlouhou dobu, aniž by si toho někdo všiml.

- Fixace antisociálních postojů agresora.

Přestože největší následky zanechává šikana na obětech, ani agresor nezůstává bez negativních následků. U agresorů dochází k upevňování antisociálních postojů. Do života si odnášeni zkušenost, že agresivní chování je možné využívat k osobnímu prospěchu. Dětská a dospívající agresori se často stávají členy marginálních sociálních skupin majících pak v dospělosti zpravidla daleko více konfliktů se zákonem než ostatní.

- Ztráta iluzí o společnosti

Ostatní žáci („přihlízející“) přijímají názor, že společnost není schopna zajistit bezpečnost některým jedincům a že porušování mravních i zákonných norem není trestáno. V budoucnosti se pak při setkání s porušováním norem chovají pasivně, nebo se takového porušování mohou sami dopouštět.

- Snížený efekt pedagogického působení na skupinu

Odborným zkoumáním bylo zjištěno, že ve skupině, která je již pod silným vlivem násilného chování agresorů, má výukový a výchovný vliv pedagoga minimální efekt.

Pokud pedagog nezachytí signály šikany včas, v čase jejího rozvoje, je pozdější náprava podstatně složitější. Pedagog pak ztrácí důvěru i autoritu žáků, nejen jako zástupce školy, ale i jako člověk.

3.4 Řešení šikanování a její náprava

Při vyšetřování šikany v praxi se snažíme především zabránit prozrazení toho, kdo o šikaně informoval, aby nedošlo k následné pomstě ze strany agresorů. Vyšetřování je realizováno takovým způsobem, aby bylo co nejvíce znesnadněno vydedukování zdrojů informací.

Základním předpokladem pro řešení šikany je také tzv. „Poplachový plán“, který popisuje postup jednání pedagogů v krizové situaci. Uvedený plán by měla mít pro takové případy vytvořena každá škola. Pro pedagogy to znamená, že budou připraveni na mimořádné situace a budou moci adekvátně zasáhnout.

Vlastní strategie zahrnuje podle Koláře pět kroků¹⁹:

1. Rozhovor s informátory a oběťmi

Prvním krokem vyšetřování je rozhovor s těmi, kteří na šikanování upozornili a oběťmi. Uvedený krok je nutný k vytvoření vnějšího obrazu šikanování ve skupině.

2. Nalezení vhodných svědků

Velmi důležitý moment, kdy je třeba vytipovat členy skupiny, kteří budou ochotni pravdivě vypovídat;

3. Individuální, případně konfrontační rozhovory se svědky

Pokud je to nutné, je možné provést doplňující, nebo zpřesňující rozhovory. V žádném případě nesmíme provádět konfrontaci obětí a agresorů. Toto je považováno za zásadní chybu s ohledem na skutečnost, že by oběť mohla ze strachu svou původní výpověď odvolat.

4. Zajištění ochrany obětem

¹⁹ Kolář, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. 1. vyd. Praha: Portál, 1997, 94 s.

Oběť je nutné v každém případě chránit. Je pravděpodobné, že ze strany agresora může dojít k nějaké akci, například s cílem oběť zastrašit. V případě, že se pedagog od informátora dozví, že je oběť v ohrožení je nutné se s ní následně setkat a zajistit jí bezpečnost.

5. Rozhovor s agresory, případně konfrontace mezi nimi

Dokud není shromážděn dostatek důkazů, usvědčujících agresory z jejich činnosti, nemá smysl s nimi mluvit. Bez důkazů vše popřou a navíc zjistí, že se „něco děje“. Výsledkem je pak okamžité odstranění možných důkazů a pomsta oběti. Rozhovor s agresory má sloužit k okamžité eliminaci jejich nevhodného chování. Většinou funguje princip "přitlačení ke zdi". Kdy je například agresor upozorněn, že při jakémkoliv náznaku šikanování bude okamžitě vyloučen, nebo bude věc ohlášena policii apod.

U běžné šikany jsou všechny tyto kroky strategie nezbytné, žádný z nich nelze úplně vynechat. Pořadí je neměnné, s výjimkou čtvrtého kroku. Pořadí čtvrtého kroku není pevně dáno, někdy je jasné hned na počátku, že je oběť v bezprostředním ohrožení, a je nutné ji bezodkladně ochránit. Tím je myšlena situace, kdy od informátora víme, že agresori budou na svou oběť čekat před školou. Případnému útoku se tak lze vyhnout, když se s ohroženým domluvíme a zajistíme mu bezpečný odchod domů jiným způsobem, jinou cestou. Tím jsme ovšem vyřešili pouze momentální situaci.²⁰

Úkolem strategie první pomoci je zmapování vnějšího obrazu šikanování. V praxi to znamená, že musíme nalézt odpovědi na následující otázky:

- Kdo je obětí, případně kolik je obětí?
- Kdo je obětí i agresorem, případně kolik je těchto "obojetných" žáků?
- Kdo je agresorem, popřípadě jejich počet
- Kdo je iniciátorem a kdo aktivním účastníkem šikanování?
- Co, kdy, kde a jak dělali agresori konkrétním obětem?
- K jak závažným agresivním a manipulativním projevům došlo?
- Jak dlouho šikanování trvá?

²⁰ Kolář, Michal. *Bolest šikanování*, Praha: Portál, 2005, s. 114

Ze zjištěných informací lze získat ucelený obraz průběhu šikanování. Důležitý je odhad vnitřního vývoje šikany a stádium onemocnění skupiny. Při brutální skupinové agresi vůči oběti je dále nutné využití následujícího postupu:

- překonání šoku pedagoga a bezprostřední záchrana oběti;
- domluva pedagogů na spolupráci a postupu vyšetřování;
- zabránění domluvě agresorů na křivé výpovědi;
- pokračující pomoc a podpora oběti;
- vlastní vyšetřování;
- nahlášení policii.

U pokročilých šikan je nutný odborný a naprosto nekompromisní postup. Často se používají „tvrdé“ taktiky, protože jinak je téměř nemožné agresory usvědčit. Využívá se speciálních diagnostických metod, nebo kriminalistického výslechu. U vyšetřování počátečních šikan, není tvrdost taktiky potřebná. Jde spíše o moment překvapení a zaskočení agresorů. Z tohoto důvodu je praktické provádět oddělené výslechy, protože tento způsob je může zaskočit něčím novým a nedává jim pocit „skupinové soudržnosti“ (při výslechu více agresorů najednou). Agresoři by neměli poznat, co všechno pedagog ví. Uvedený způsob je zároveň ochranou svědků, jednak před sebou navzájem a také pro případ, že by některý z nich neustál případný tlak agresorů a chtěl je informovat o tom, co který svědek řekl. Nalezení svědků je nezbytnou součástí vyšetřování, a proto je důležité spolupracovat jak s oběťmi, tak informátory. Nalezení svědci mají být žáci, kteří alespoň částečně s obětí sympatizují, kamarádí s ní a odmítají chování agresorů.

Při vyšetřování svědků a agresorů se osvědčil postup, který je rozdělen do čtyř částí. Není při tom nutné, aby byly dodrženy všechny, ale záleží na obtížnosti případu. První část nazýváme „zahřívací předkolo“ sloužícího k navození určité atmosféry. Jeho podoba se řídí podle toho, s kým právě jednáme. Věrohodné svědky je třeba podpořit a ubezpečit, že jejich spolupráce nebude prozrazena. U falešných svědků je na místě pracovat s citovým napětím a momentem překvapení. Výhodou je, pokud nemají

do poslední chvíle ponětí o tom, že se již šikanování prozradilo. Bývá pak průběhem vyšetřování zaskočen a nemá připravenou lživou odpověď.

Druhou částí je monolog, jenž je pedagogem zařazován z toho důvodu, že díky němu může zjistit něco, co by jinak od agresora či svědků nezjistil, kdyby se jich nezeptal. Svědek, nebo agresor má možnost nepřerušovaně a souvisle vypovídat o tom, co se ve třídě dělo. Jde o výslechovou metodu, zapletení se do vlastní lži. Během jeho výpovědi lze totiž rozeznat, zda chce dotyčný mluvit pravdu nebo ne.

Na monolog potom plynule navazuje dialog. V rámci dialogu se využívá přeráknutí a systematicky se vyvracejí křivé výpovědi prostřednictvím nalezených rozporů ve výpovědích. V kriminalistické terminologii se mluví o metodě odkrývání rozporů. Využívá se také metody „přitlačení ke zdi“, kdy je nabízena polehčující okolnost v případě, že se žák přizná. Pracuje se s napětím, které se postupně tvorbou otázek zvyšuje. Citlivě se tak využívá okamžiku, kdy agresor, nebo oběť podlehnou pocitu uvolnění napětí poté, co řeknou pravdu.

Jestliže je vyšetřování zvláště obtížné, je na místě zařadit konfrontaci mezi svědky a když nestačí ani to, potom rovněž použijeme tuto metodu mezi agresory. Při konfrontaci je na pedagoga kladen požadavek ve smyslu bedlivého pozorování verbálních a neverbálních projevů u vyšetřovaných. Musí tedy velmi citlivě vnímat nejen, co žák říká, ale jak to říká, a jak se přitom chová. Dobré je sednout si co nejbliže k žákům, protože tak je pro ně nejtěžší lhát. Pedagog tak může dobře rozlišit sebemenší zaváhání a nervozitu. Znalost řeči lidského těla je velkým pomocníkem, protože tak snáz vytušíme lež, například když slova a gesta tzv. neladí, nebo když se gesta nehodí k tónu hlasu apod.

Pokud se šikanování účastní většina nemocné skupiny, doporučuje se k šetření přizvat odborníka – specialisty na problematiku šikanování.

Po ukončení vyšetřování a získání veškerých potřebných informací, musí škola zajistit nápravu stávající skutečnosti, protože samotné vyšetřování nemá zásadní vliv na změnu situace.

V první fázi, nápravy, je podle Koláře možné uplatnit následující dvě metody, které lze případně vhodně kombinovat²¹

- **metoda vnějšího nátlaku** = cílem této metody je přinutit trestem a strachem viníky k zastavení agresivního chování a k dodržování oficiálních norem. Metoda zahrnuje tři základní kroky: individuální nebo komisionální pohovor s agresory a jejich rodiči, oznámení o potrestání agresorů před celou třídou a ochrana oběti. Toto zahrnuje například pravidelná setkávání pedagoga s obětí, ustanovení případných ochránců oběti, zprostředkování odborné péče, nebo i stálou komunikaci s rodiči. Všichni žáci by měli pochopit, že přijaté rozhodnutí bylo správné, vnitřně přehodnotit svoje dosavadní chování a upustit od dodržování norem, které šikanu ve třídě umožňovaly nebo dokonce podporovaly. Bez ohledu na to, jaký postih učitel zvolí, neměl by zapomenout na to, že odsuzuje šikanu jako chování, nikoliv žáka.

- **metoda usmíření** = místo donucení k vnější poslušnosti se sleduje vnitřní proměna vztahů mezi oběťmi a agresory. Místo trestu je prováděno společné hledání nápravy v neformální atmosféře, kdy je podporována zejména schopnost agresora vcítit se do oběti, mít s ní soucit a pochopit její utrpení. Usmíření je možné zpečetit například dobrovolným odčiněním škod. Důležité je však rozpoznat, kdy má tato metoda naději na úspěch a kdy je její aplikace naprosto nevhodná. Tato metoda se nejčastěji používá v počátečním stadiu šikany.

Pro potrestání agresorů jsou k dispozici běžná výchovná opatření, jako je napomenutí a důtka třídního učitele, důtka ředitele, podmíněné vyloučení a vyloučení ze studia, dále snížení známky z chování, převedení do jiné třídy, pracovní či výchovné skupiny. Rodičům oběti i agresorů jsou doporučeny návštěvy odborného pracoviště. Při závažné formě šikanování je rodičům agresora doporučen jeho krátkodobý dobrovolný pobyt v dětském diagnostickém ústavu případně ve středisku výchovné péče pro děti a mládež. Dále je možné podání návrhu orgánu sociálně-právní ochrany dětí k zahájení řízení o nařízení předběžného opatření, či ústavní výchovy s následným umístěním v diagnostickém ústavu.

²¹ Kolář, Michal. *Skrytý svět šikanování*. (1. vydání) Praha: Portál, 1997

3.5 Prevence šikanování

Pojem prevence odvozen z latinského „*praevenire*“ (předcházet) představuje soustavu opatření, která mají předcházet nežádoucím jevům, jako jsou například: drogové závislosti, zločiny, neúspěchy ve škole, sociální konflikty, násilí apod.

S jistotou lze tvrdit, že je vždy mnohem snadnější a účinnější násilí předcházet, než později jeho následky odstraňovat, nebo proti němu bojovat. Výjimkou není ani preventivní působení proti šikaně. Prevence je důležitá nejen tam, kde se šikana již vyskytla a kde je nutné zamezit jejímu dalšímu šíření, ale zejména tam, kde se její známky ještě neprojevily, ale je možné předpokládat, že se objevit mohou. S tím souvisí zejména dostatečná informovanost pedagogů a rodičů v tom smyslu, že šikana existuje, sama nezmizí a je třeba proti ní všemi dostupnými prostředky bojovat.

Vůbec prvotním a základním předpokladem úspěšného boje proti šikaně je připsání si skutečnosti, že šikana se může objevit kdykoliv a na jakékoliv škole. V případě jejího výskytu je pak dalším důležitým předpokladem odvaha obětí a ochota ostatních oznamovat jednotlivé incidenty pedagogům. Účelem prevence není jen předcházení vzniku šikany, ale je také návodem pro žáky a především pro pedagogy jak postupovat, aby zabránili rozšíření tohoto antisociálního chování.

Říčan zdůrazňuje, že „prevence šikany je na místě jak tam, kde k ní dosud nedochází, resp. kde nebyla zpozorována, tak i tam, kde k ní prokazatelně došlo, kde byla uplatněna opatření k bezprostřední nápravě, a kde jde nyní o odstranění hlubších příčin a o to, aby se problémy neopakovaly.“²²

Opatření k prevenci a řešení šikanování existuje celá řada. Liší se především rozsahem jednotlivých opatření. Mezi tato opatření patří jak dílčí nesystémové rady, tak i rozsáhlé intervenční programy. Jsou to například různá opatření v rámci třídy, nebo školy, opatření, jejichž cílem je začlenění širší komunity do řešení problémů apod. Samozřejmě sem patří také vědomosti o příčinách, stádiích šikanování a schopnosti rozpoznat situaci, za které k šikaně dochází. Nezbytnou součástí preventivních opatření

²² Říčan, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. 71

je informování žáků o možnostech, které v souvislosti s výskytem šikany mají, a které mohou, v případě potřeby využít. Jsou to například kontaktní adresy a telefonní čísla na linky důvěry apod.

Podle Říčana, můžeme nebezpečí výskytu šikany předejít uplatňováním následujících zásad, které jsou prospěšné nejen z hlediska duševního a mravního vývoje dítěte, ale pomáhají vytvářet dobré vztahy také v rodině a ve škole:

- **Solidarita se slabými jako základ řízení třídy** – učitel by se měl při svém výchovném působení zaměřit na děti plaché, úzkostné, nebo nějakým způsobem handicapované. Měl by se snažit o posilování jejich sebevědomí, povzbuzovat je a dávat jim příležitost v něčem vyniknout, cíleně je zapojovat do společné činnosti ve třídě a dát jim tak možnost co nejlépe zapadnout do kolektivu.
- **Podpora autority učitele** – nezbytnou podmínkou toho, aby škola mohla plnit své výsostné poslání a dokázala se vypořádat s takovým negativním patologickým jevem jako je šikana, je zvýšení a obnovení autority učitele a školy jako celku.
- **Posílení demokracie ve třídě a ve škole** – pedagog, by se měl dát dětem možnost vyjádřit jejich názory, přání a dát jim možnost volby. Dobrým krokem v této souvislosti je vytvoření žákovské samosprávy. Samozřejmostí je informování rodičů o nepříjemných událostech a jejich zapojení do školních aktivit.
- **Ideová výchova** – podstata spočívá v systematickém vštěpování základních lidských hodnot, jako solidarity, obětavosti, soucitu, cti apod. Jednou z technik ideové výchovy je vytvoření „Charty třídy“. Stručně ji lze charakterizovat jako demokratickou formu organizace života ve třídě. Znamená to, že všichni členové skupiny mají významný vliv na dění ve třídě.
- **Princip kooperace ve výchově** – je to způsob, který využívá spolupráce mezi dětmi v rámci školních činností s cílem vytvoření přátelských vztahů a atmosféry, která minimalizuje riziko vzniku šikany.

- **Dozor ve škole** – dozor je velmi účinným preventivním prostředkem proti šikaně. Čím více pedagogů dohlíží během přestávek (mimo výuku) na dění ve třídách, na chodbách a jiných zákoutích školy, tím méně příležitostí mají agresori k šikaně.
- **Práce s potenciálními agresory** – je nezbytné tyto děti pečlivě sledovat a okamžitě zakročit jakmile se objeví první známky agrese. Pedagog by měl u těchto žáků užívat co nejvíce pochvaly, učit je sociálním dovednostem, schopnosti empatie, zaměstnat je pro ně atraktivní činnostmi, pomáhat jim vybudovat si osobní perspektivu.
- **Ochrana dětí před vlivem mediálního násilí a pornografie** – média, pornografické časopisy ale i počítačové hry s násilnou tematikou svádí k přímému napodobování a působí destruktivně na osobnostní vývoj mladého člověka. Negativně ovlivňuje jeho citový život a oslabuje smysl pro dodržování obecných norem.
- **Výchova k násilí** – důraz je kladen na výchovu dětí tak, aby se dovedly prát, aby se nebály ránu přijmout ani ránu dát, ale aby zároveň tuto svou schopnost využívaly pouze k dobrému. Nedílnou součástí výchovy k násilí musí být výchova ke kázi a sebeovládání i mravní výchova.

V rámci problematiky šikanování rozlišujeme prevenci primární, sekundární a prevenci terciální.

Primární prevence

- Primární prevence se uplatňuje v případech, kdy k šikaně dosud nedošlo. Spočívá v informovanosti učitelů, výchovných poradců, vychovatelů a ředitelů, kteří pak získané poznatky vhodným způsobem prezentují žákům. Primární prevence dále spočívá ve výchově dítěte v harmonickou osobnost a k preventivním aktivitám ve školách (např. pěstování zdravého sebevědomí a samostatnosti). Účinnými prostředky primární prevence jsou přirozené součásti komunity (např. celoškolní setkání, školní parlament, třídní samosprávy). Nejlepší ochranou proti šikanování je budování otevřených, kamarádských a bezpečných vztahů mezi členy školního společenství, školní komunity.

Sekundární prevence

- Sekundární prevence se uplatňuje v situacích, pokud již k šikaně došlo a musí být použita taková opatření, která mají zamezit jejímu znovuobjevení. Jedná se především o včasnou diagnostiku, bezodkladné vyšetření šikany, pedagogická opatření (ochrana oběti před další agresivitou ze strany agresorů, rozhovor s rodiči obětí a agresorů, komunikace s ostatními rodiči, jednání s kolektivem třídy, výchovná práce s agresory (postihy, monitorování, tlumení agresivních sklonů, pochvala za zvládnutí impulzivního chování v provokujících situacích, výcvik sociálních dovedností).

Terciární prevence

- Je posledním opatřením, které spočívá v oddělení agresora od oběti šikany. Dochází ke změně klimatu na škole, které by mělo být otevřenější problémům. Atmosféra by měla být důvěryhodná, ale s jasně stanovenými pravidly, normami i sankcemi. Terciární prevence v oblasti šikanování prakticky neexistuje. Do budoucna je však nutné o ní začít uvažovat a především na ní pracovat.

Ve zprávě o výzkumné studii „Sociální klima v prostředí základních škol v ČR“ se o terciární prevenci píše: „Jedná se o možnost škol využít speciální pracoviště, která by pracovala celodenně především s agresory. Nutnou podmínkou je však možnost nebezpečného iniciátora brutální a kriminální šikany ze školy vyjmout. Dlouhodobější odbornou péčí však vyžadují i oběti pokročilých šikan s následky posttraumatické stresové poruchy.“²³

Za vhodné a velmi užitečné se také považuje zapracování témat prevence do vzdělávacího procesu, a to zejména do předmětů jako je občanská nauka, rodinná výchova, výtvarná výchova a základy společenských věd. Jako pomůcky je možné využít různé výukové materiály, například videokazetu *Dětská šikana*, která byla vydána Státním zdravotnickým ústavem v Praze v roce 2001. Mezi další možnosti patří vytváření atmosféry otevřenosti a vzájemné solidarity, stanovení jasných pravidel chování v kolektivu, pravidelná diskuze na téma tělesné, etnické či kulturní odlišnosti,

²³ Bendl, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha, ISV, 2003. s. 78

vzdělávání v oblasti lidských práv a cílené sledování přímých a nepřímých známek šikany.(www.socioklima.cz)

Řešením šikany a její prevencí se také zabývá Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 28 275/2000-22 k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení, který dále navazuje na Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy č. j. 14 514/2000-51 k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže.

Cílem výše uvedeného pokynu je upozornit pedagogy, žáky a rodiče na problematiku šikany, upozornit je na příčiny a znaky jejích projevů a poskytnout návod k postupu při jejím řešení. Učitelé i žáci by měli vědět, že šikana jako patologický jev, je velmi nebezpečná a její působení má závažné negativní důsledky jak pro oběti šikany, tak i pro její pachatele. Zvláště nebezpečné je podceňování jejích počátečních projevů.

„Šikanování nesmí být pracovníky školy v jakékoliv formě akceptováno. Škola a školské zařízení mají odpovědnost za děti a žáky v době vyučování a školních akcí. Pedagog musí šikanování mezi žáky neprodleně řešit a každé jeho oběti poskytnout okamžitou pomoc.“²⁴

3.6 Trestní odpovědnost pachatelů šikany

Platná právní úprava pojem šikana nebo šikanování nepoužívá. Slovník cizích slov definuje pojem šikanování jako hovorový výraz pro pronásledování, záměrné, zbytečné obtěžování, nespravedlivé obviňování, trestání, týrání.²⁵

Z trestního hlediska lze šikanu postihnout, jedná-li se o protiprávní čin. Toto označení užívá také zákon o soudnictví ve věcech mládeže č.218/2003 Sb. jako souhrnné označení pro trestný čin, provinění a čin jinak trestný. Současná právní

²⁴ <http://www.msmt.cz>

²⁵ Klimeš, L.: *Slovník cizích slov*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1981, s. 704

úprava Trestní zákoník č.40/2009 Sb. vymezuje „trestný čin, jako protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně“²⁶

Odpovědnost za šikanování, které nese znaky trestného činu, mají i dětští agresori. Dle současné právní úpravy (trestní zákoník č 40/2009 Sb.), je ovšem nutné rozlišení pachatelů z hlediska trestní odpovědnosti ve vztahu k věku. Pokud pachatel dosáhl věku osmnácti let, je posuzován bez jakýchkoli výjimek podle trestního zákoníku, jako dospělý pachatel. Pokud však v době spáchání činu nedovršil patnáctý rok svého věku, není trestně odpovědný. V těchto případech se samozřejmě nejedná o sankce ve smyslu trestního či přestupkového práva, ale provádí pohovory s rodiči, nejčastěji za asistence pracovníka z pedagogicko-psychologické poradny. Může být podán návrh na stanovení dohledu nad chováním dítěte, ale i umístění dítěte v ústavu může být dostatečnou hrozbou a sankcí za jednání, které se vymyká běžnému chování. U ostatních mladistvých pachatelů, se trestní sazby oproti dospělým snižují na polovinu s tím, že dolní hranice trestní sazby nesmí přesáhnout jeden rok a horní pět let.²⁷

Níže jsou uvedeny některé trestné činy, kterých se mohou dětští agresori dopustit při šikanování.²⁸

§ 122 Ublížení na zdraví a těžká újma na zdraví

§ 140 Vražda

§ 145 Těžké ublížení na zdraví

§ 146 Ublížení na zdraví

§ 149 Mučení a jiné nelidské a kruté zacházení

§ 158 Rvačka

§ 171 Omezování osobní svobody

§ 173 Loupež

§ 175 Vydírání

§ 177 Útisk

²⁶ Trestní zákoník č.40/2009 Sb.

²⁷ <http://sikana.i-extra.net/sikana-z-hlediska-pravnich-norem>

²⁸ Trestní zákoník č.40/2009 Sb.

§ 185 Znásilnění

§ 187 Pohlavní zneužití

§ 205 Krádež

§ 228 Poškození cizí věci

Také rodiče pachatelů šikany se mohou v některých případech dopustit protiprávního jednání. Trestní zákoník přímo stanovuje okolnosti, za kterých se mohou rodiče dopustit ve vztahu ke svým dětem trestného činu. Řada rodičů již byla například odsouzena za ohrožování výchovy mládeže. Dle trestního zákoníku je tento čin vymezen takto:

§ 201 Ohrožování výchovy dítěte

- kdo, byť i z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový, nebo mravní vývoj dítěte, tím, že:
 - 1) ho svádí, k zahálčivému nebo nemravnému životu,
 - 2) umožní mu vést zahálčivý nebo nemravný život,
 - 3) umožní mu opatřovat pro sebe nebo pro jiného prostředky trestnou činností nebo jiným zavrženíhodným způsobem, nebo
 - 4) závažným způsobem poruší svou povinnost o ně pečovat, nebo jinou svou důležitou povinnost, vyplývající z rodičovské povinnosti atd.

Dochází-li k šikanování dětí v průběhu vyučování, nese plnou odpovědnost za vzniklou újmu školské zařízení. Má-li škola právní subjektivitu, nese odpovědnost škola, v opačném případě zřizovatel školy. Není vyloučena ani odpovědnost ředitele školy nebo pedagoga, kteří mohou být postiženi pracovněprávně. Rodič nebo zákonný zástupce šikanovaného dítěte také může na školském zařízení požadovat náhradu škody, a to jak škody na věcech, tak i na zdraví.²⁹

Pro oběť agrese ani jejich rodiče není vůbec jednoduché se smířit se skutečností, že do jejich života zasáhla šikana. Pro člověka, který je vychováván v duchu tolerance,

²⁹ <http://www.msmt.cz>

solidarity, úcty k životu a žije v souladu s těmito životními hodnotami je naprosto nepochopitelné, že do jeho života vstoupil člověk, který tyto hodnoty, tak ohavným způsobem „pošlapal“ a zneuctil. Po ukončení vyšetřování a zjednání nápravy se situace uklidní a oběť chce co nejdříve na vše zapomenout. Jenomže právě v těchto chvílích si začne člověk plně uvědomovat, co vlastně prožil. I když je jeho snahou přeskočení této životní epizody a začít znovu normálně žít – nikdy nezapomene. Čas možná otupí ostré hrany okamžiků, ve kterých se člověk cítil bezmocně, ale zapomenout nelze. Cesta k úplnému duševnímu vyrovnání právě začala a bude velmi dlouhá. V těchto případech je velice důležitá pomoc organizací, které se zaměřují na pomoc obětem. Mezi tyto organizace patří např. Bílý kruh bezpečí, Dětské krizové centrum, Linka bezpečí dětí a mládeže, Občanské sdružení proti šikanování, linky důvěry, pedagogicko-psychologické poradny a další.

II. Aplikační část

4. Pedagogická sonda

V první části své práce jsem se pokusil o vymezení teoretických poznatků k uvedené problematice. O skutečnosti, že šikana patří mezi nejvážnější problémy, jak ve školství, tak i v celé společnosti, není třeba polemizovat. Z tohoto důvodu jsem provedl šetření, jehož cílem, bylo zjistit výskyt šikany na druhém stupni základní školy. Respondenty šetření byli žáci 6-9 stupně základní školy v Hrušovanech nad Jevišovkou.

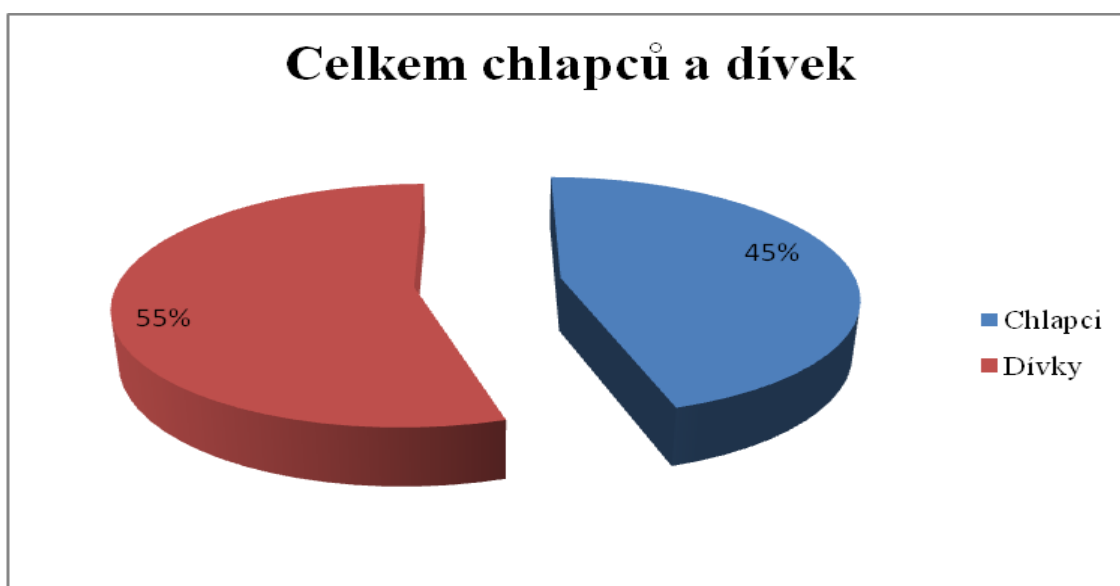
Pro účely mého šetření jsem zvolil kvantitativní metodu, konkrétně techniku dotazníku. Tento jsem rozdělil na dvě části. V úvodu je stručně vysvětlen pojem šikanování a způsob jeho vyplnění. Další část dotazníku tvoří 10 otázek, zaměřených na výskyt šikany ve třídě a škole, způsoby šikanování a dále otázky zjišťující pohled žáků na pomoc při řešení šikany ze strany, jak pedagogického sboru, tak spolužáků.

Formulace otázek v dotazníku, který jsem vytvořil je zvolena vzhledem k věku respondentů, tak aby byly co nejvýstižnější a snáze pochopitelné. Pro zjištění zda tomu tak skutečně je, jsem provedl předvýzkum a uvedený dotazník byl předložen osmi náhodným žákům ze zkoumaných tříd. Na základě předvýzkumu, jsem dotazník upravil a zvolil otázky uzavřené, které nabízí respondentům výběr z předem připravených odpovědí. Distribuce uvedeného dotazníku do školy byla provedena prostřednictvím výchovné poradkyně, která poučila žáky, aby pracovali samostatně a zdůraznila jim, že dotazník je anonymní a žáci se tedy nemusí podepisovat.

Dotazník obdrželo celkem 93 žáků. Z hlediska poměru pohlaví se dotazníkového šetření zúčastnilo 42 chlapců a 51 dívek. Odpovědi na jednotlivé otázky jsou znázorněny do kruhového výsečového grafu, kde jsou výsledky uvedeny v procentech. Ke každé otázce je také přiřazena tabulka, která udává, jak žáci odpovídali u jednotlivých položek.

Grafické vyhodnocení

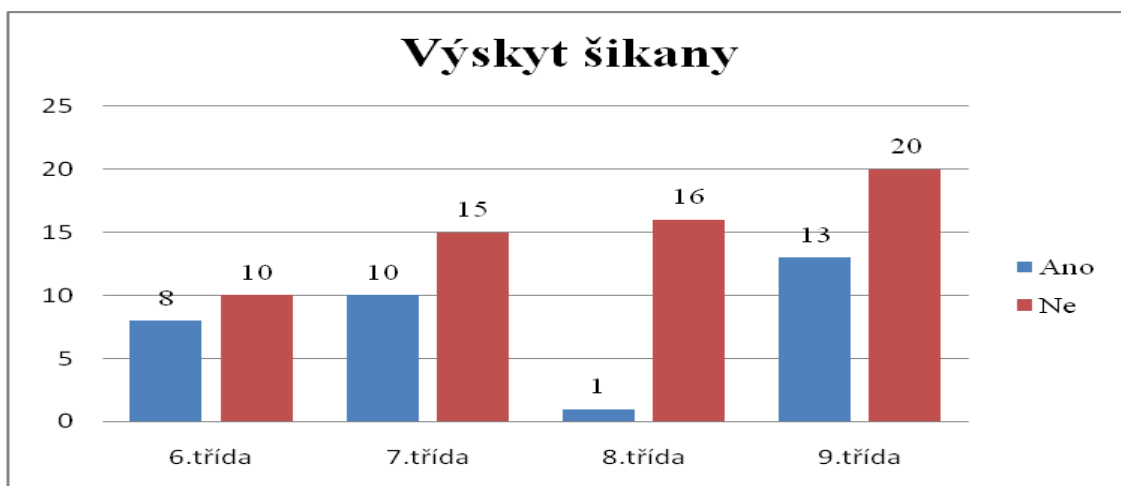
Třída	Chlapci	Dívky	Celkem
6. třída	9	9	18
7. třída	10	15	25
8. třída	7	10	17
9. třída	16	17	33
Celkem	42	51	93

Dotazníkového šetření, jehož cílem bylo zjistit výskyt šikany na vybrané základní škole, se zúčastnilo celkem 93 respondentů. Z tohoto počtu, co se týká poměru pohlaví, pak odpovídalo 55% dívek a 45% chlapců.

Otázka č.1 **Šikanování ve Vaší třídě:**

Odpověď	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída
Vyskytuje	8	10	1	13
Nevyskytuje	10	15	16	20

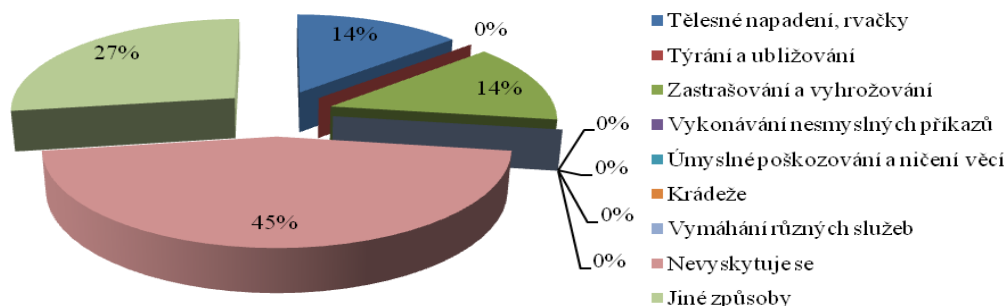

Tento graf znázorňuje odpovědi žáků na otázku výskytu šikany v jejich třídě. Na tuto otázku odpověděli všichni žáci. Z uvedeného grafu je patrné, že šikanování se nejméně objevuje v 8. třídě, naopak nejvíce se se šikanováním ve třídě setkávají žáci 9. třídy

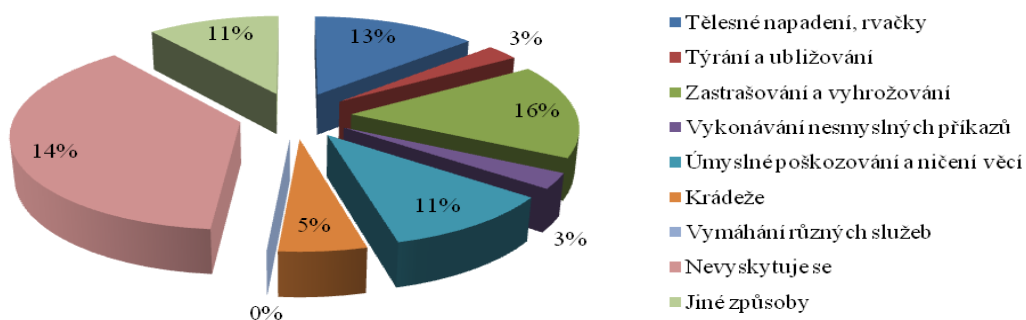
Otázka č.2 **Jaký způsob šikanování se ve Vaší třídě objevuje?**

Způsob šikany	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	celkem
Tělesné napadení, rvačky	3	5	0	5	13
Týrání a ubližování	0	1	2	0	3
Zastrašování a vyhrožování	3	6	0	5	14
Vykonávání nesmyslných příkazů	0	1	0	2	3
Úmyslné poškozování a ničení věcí	0	4	0	7	11
Krádeže	0	2	0	4	6
Vymáhání různých služeb	0	0	0	8	8
Nevyskytuje se	10	14	14	20	58
Jiné způsoby	6	4	0	1	11

Otázka č.2/6.třída

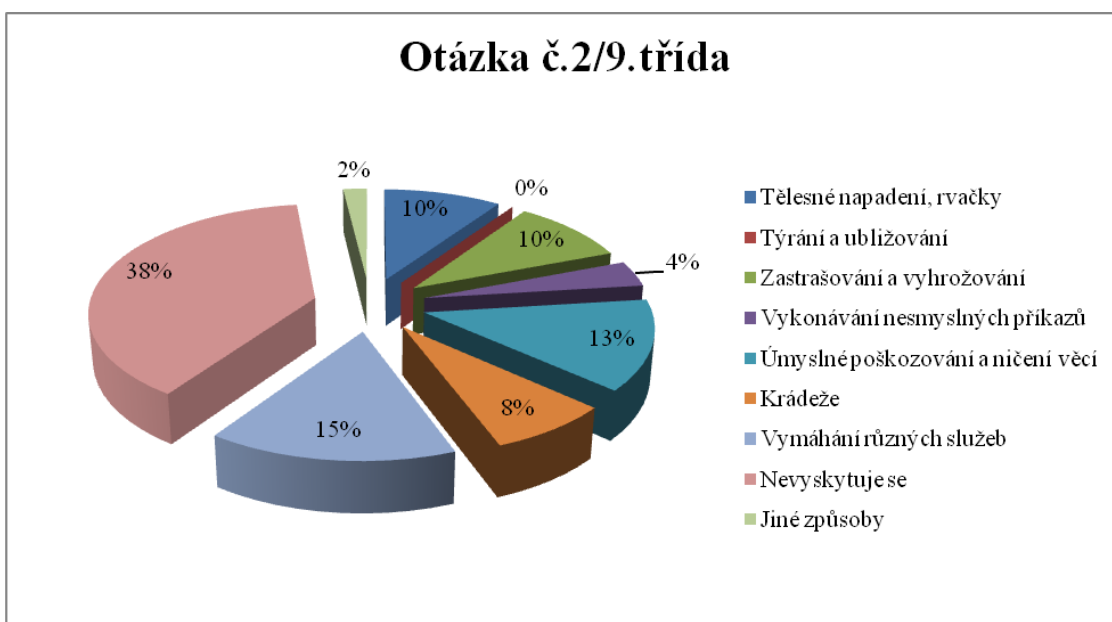
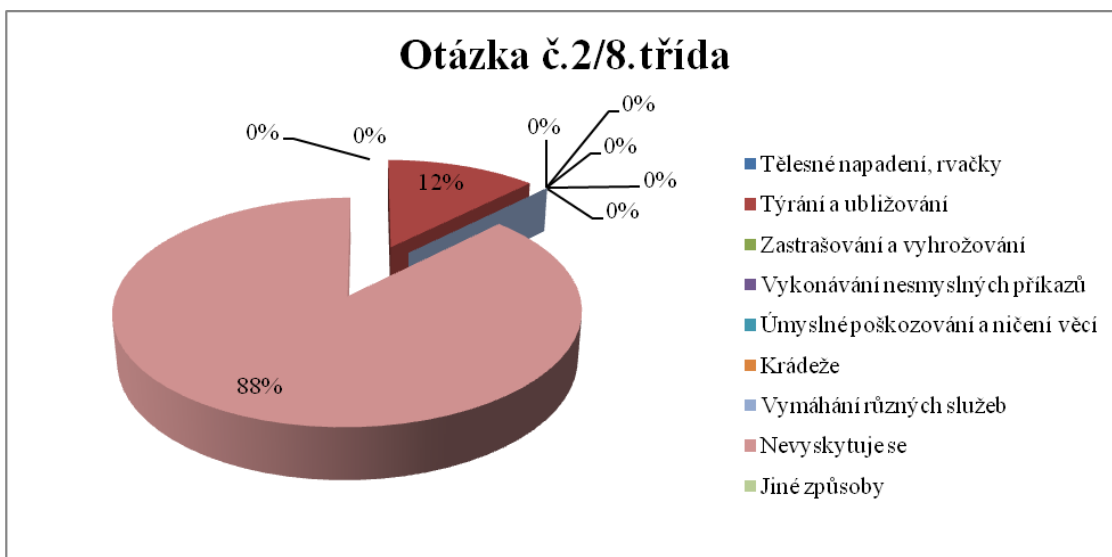
Otázka č. 2/7.třída

Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 6. a 7. třídy, na otázku možných způsobů šikanování v jejich třídě.

V 6. třídě odpovědělo 27% respondentů, že se setkali s jinými než uvedenými způsoby šikanování. Ve shodném poměru (14%) pak v této třídě dochází k tělesnému napadení a rvačkám a také k zastrašování a vyhrožování. Z celkového počtu 22 respondentů jich 45% uvedlo, že se ve třídě žádný z uvedených způsobů šikany nevyskytuje, nebo na otázku neodpověděli.

Žáci 7. třídy odpověděli, že se v jejich třídě vyskytují téměř všechny uvedené způsoby šikanování, přičemž v této třídě nejvíce dominuje zastrašování a vyhrožování (16%) a dále tělesné napadení a rvačky (13%). V 14-ti případech, což činí 14%, odpověděli žáci, že se ve třídě žádný z uvedených způsobů šikany nevyskytuje, nebo na otázku neodpověděli.

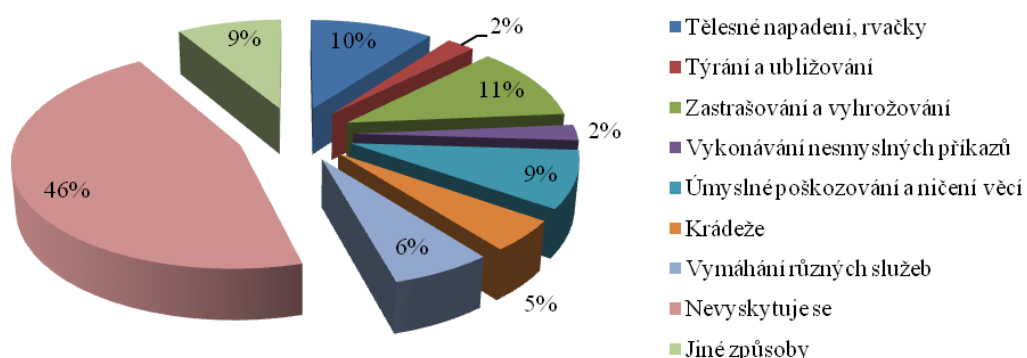

Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 8. a 9. třídy, na otázku možných způsobů šikanování v jejich třídě.

V 8 třídě celých 88% žáků odpovědělo, že se v jejich třídě žádný z uvedených způsobů šikanování nevyskytuje. Jen 12% žáků uvedlo, že se v jejich třídě objevuje šikana v podobě týrání a ubližování.

V 9. třídě se objevují všechny uvedené formy šikanování. Nejvíce pak z (15%) vymáhání různých služeb a úmyslné poškození věcí (13%). Ve shodném poměru (10%), pak dochází k tělesnému napadání a rvačkám a také k zastrašování a vyhrožování.

Otázka č.2/celkem

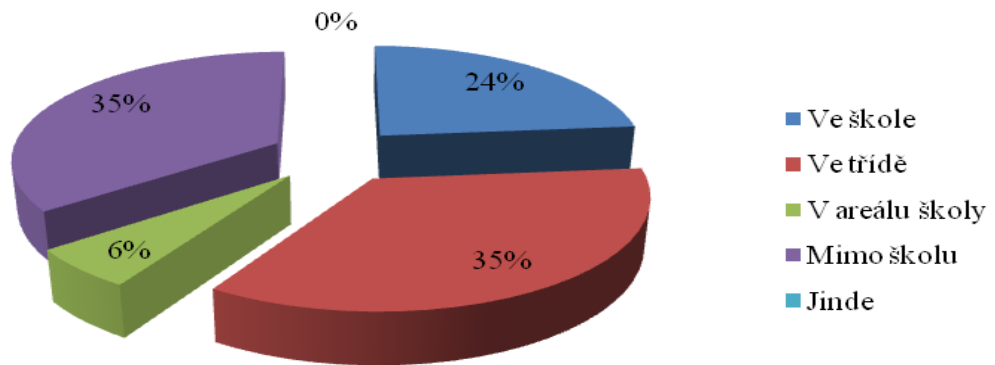

Tento graf znázorňuje shrnutí odpovědí žáků 6–9 tříd na otázku možných způsobů šikanování ve třídě. Z uvedeného grafu vyplývá, že na druhém stupni ŽŠ se šikana ve třídách projevuje ve všech formách uvedených v dotazníku. Nejvíce však dominuje v podobě zastrašování a vyhrožování (11%) a dále ve formě tělesného napadení a rvaček (10%). 37% žáků ze všech tříd poukázalo na více, než jeden z uvedených způsobů šikanování.

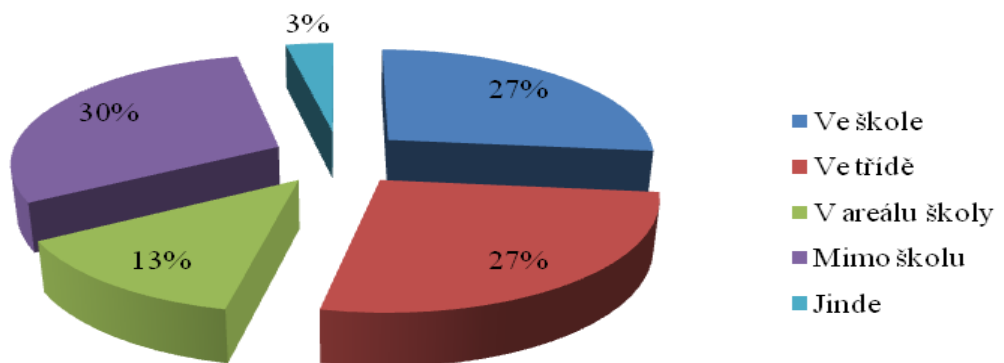
Otázka č.3 Šikanování se nejčastěji vyskytuje na těchto místech

Na místě	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	celkem
Ve škole	4	8	5	11	28
Ve třídě	6	8	2	6	22
V areálu školy	1	4	1	8	14
Mimo školu	6	9	6	13	34
Jinde	0	1	1	3	5

Otázka č.3/6.třída

Otázka č.3/7.třída

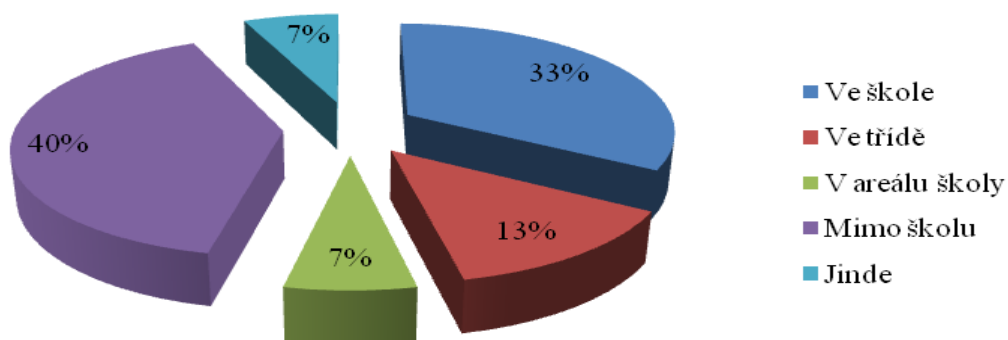

Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 6. a 7. třídy, na otázku, kde se šikanování nejčastěji vyskytuje.

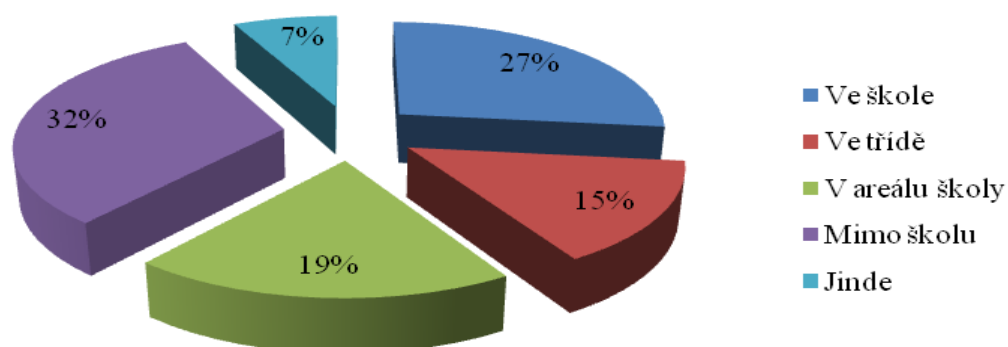
V 6. třídě, žáci odpověděli, že k šikaně nejčastěji dochází ve třídě a mimo školu (35%). Dále k šikaně dochází přímo ve škole (24%) a v areálu školy (6%)

Žáci v sedmé třídě uvedli, že nejčastější výskyt šikany zaznamenali mimo školu (30%) a ve shodném poměru pak ve škole a ve třídě (27%). Ve 13% pak k šikaně dochází v areálu školy.

Otázka č.3/8.třída

Otázka č.3/9.třída

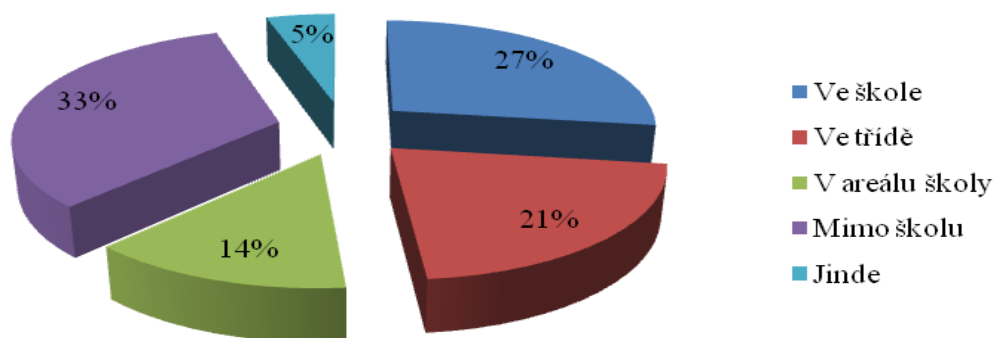

Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 8. a 9. třídy, na otázku, kde se šikanování nejčastěji vyskytuje.

40% žáků v osmé třídě uvádí, že k šikanování dochází ve velké míře mimo školu. Dalších 33% žáků uvádí, že k šikaně dochází ve škole a jen 13% žáků uvedlo, že k šikanování dochází v jejich třídě.

V 9. třídě je situace obdobná. Velká část žáků (32%) uvedla, že se šikanování odehrává mimo školu, ale zároveň 27% dotázaných odpověděla, že se se šikanou setkává přímo ve škole, 19%, pak v areálu školy a 15% ve třídě.

Otázka č.3/Celkem

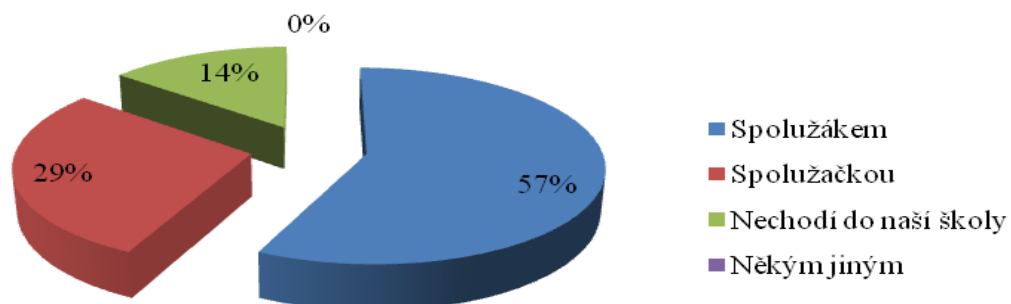
Tento graf znázorňuje shrnutí odpovědí všech žáků 6. – 9. třídy, na otázku místa nejčastějšího výskytu šikany.

Z grafu je patrné, že k šikaně nejčastěji dochází mimo školu (33%). 27% dotázaných uvedlo výskyt šikany ve škole a 21% přímo ve třídě. 11% žáků ze všech tříd se se šikanou setkalo na více než jednom z uvedených míst.

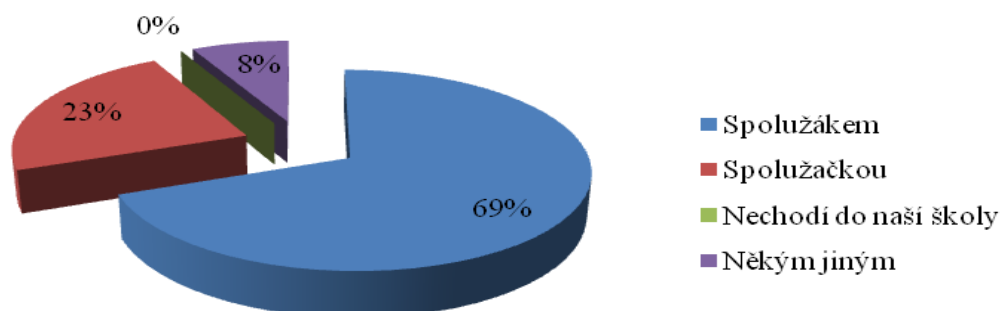
Otázka č.4 Jestli jsi šikanován, tak kým?

Kým	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	celkem
Spolužákem	4	9	3	0	16
Spolužačkou	2	3	0	1	6
Nechodí do naší školy	1	0	0	1	2
Někým jiným	0	1	0	3	4

Otázka č. 4/6.třída

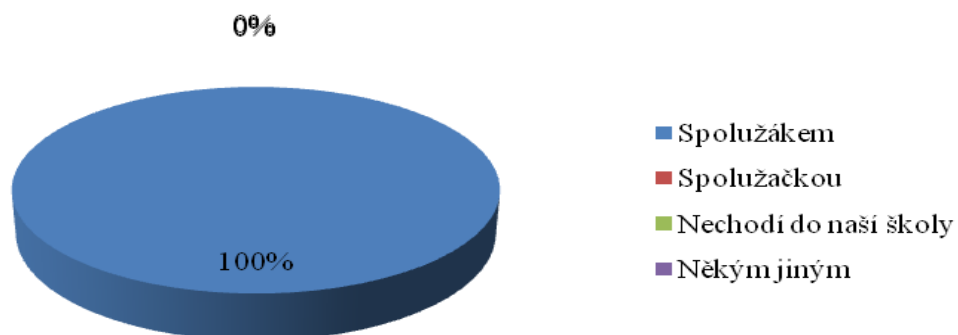
Otázka č.4/7.třída

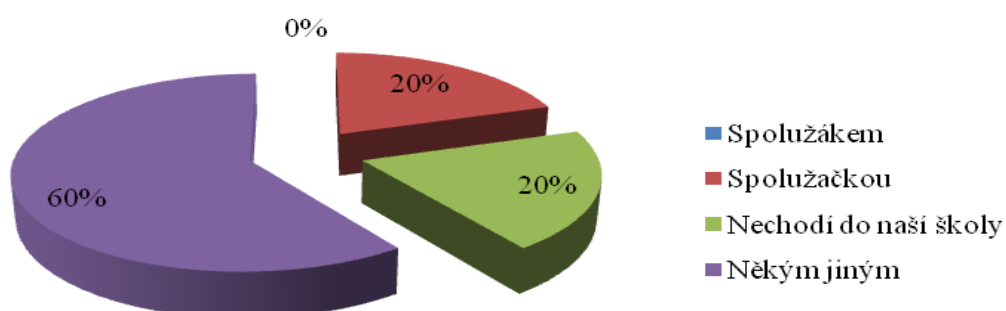
Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 6. a 7. třídy, na otázku, kým jsou žáci šikanováni.

V obou třídách panuje shoda ve smyslu nejčastějšího provádění šikany spolužákem, nebo spolužačkou, přičemž v 6. třídě uvedlo, 57%, že jsou šikanováni spolužákem a 29% spolužačkou. V 6. třídě pak 69 % spolužákem a 23% spolužačkou. V 8% pak žáci 7. třídy uvedli, že jsou šikanováni někým jiným.

Otázka č.4/8.třída

Otázka č.4/9.třída

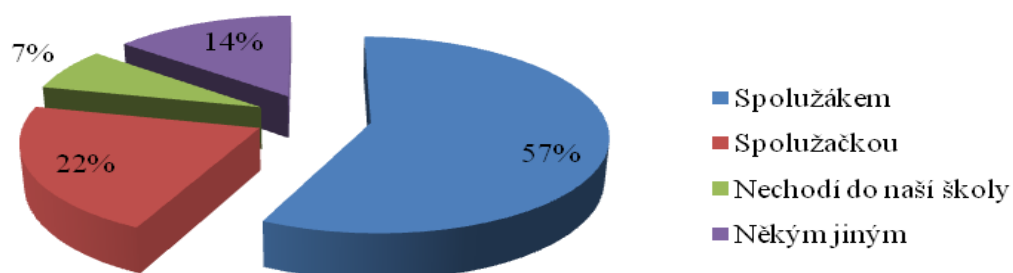

Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 8. a 9. třídy, na otázku, kým jsou žáci šikanováni.

V 8. třídě na tuto otázku odpověděli pouze 3 žáci, že jsou šikanováni spolužákem, což je 18%, ze 17 žáků ve třídě. 82% na otázku neodpovědělo.

60% žáků 9. třídy vypovědělo, že jsou šikanováni někým jiným, než spolužákem, nebo spolužačkou. Ostatní pak uvedli, že je šikanuje spolužačka (20%), nebo agresor nechodí do jejich školy (20%).

Otázka č.4/Celkem

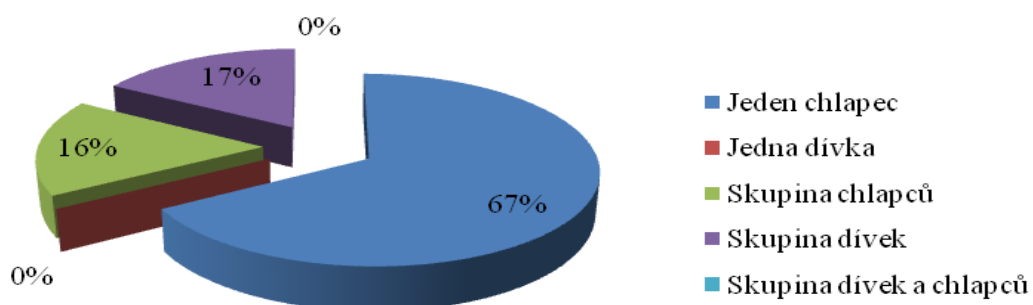

Tento graf znázorňuje shrnutí odpovědí všech žáků 6. -9. třídy, na otázku kým je žák šikanován. Z grafu jednoznačně vyplývá, že pokud jsou žáci šikanováni, tak převážně (spolužákem, (57%), nebo spolužačkou (22%). Ve 14%, případech jsou pak šikanováni jinou osobou. Je však nutné říci, že na uvedenou položku v dotazníku odpovědělo pouze 30% žáků z celkového počtu.

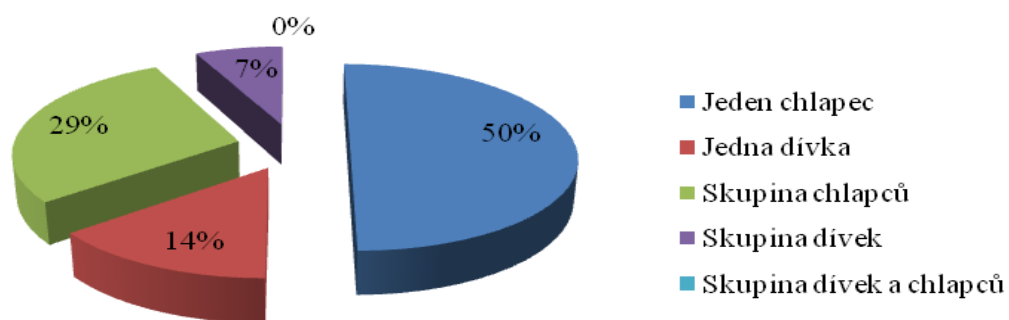
Otázka č.5 Ten, kdo tě šikanuje je:

Kdo	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	celkem
Jeden chlapec	4	7	1	0	12
Jedna dívka	0	2	0	0	2
Skupina chlapců	1	4	2	2	9
Skupina dívek	1	1	0	1	3
Skupina dívek a chlapců	0	0	0	0	0

Otázka č.5/6.třída

Otázka č.5/7.třída

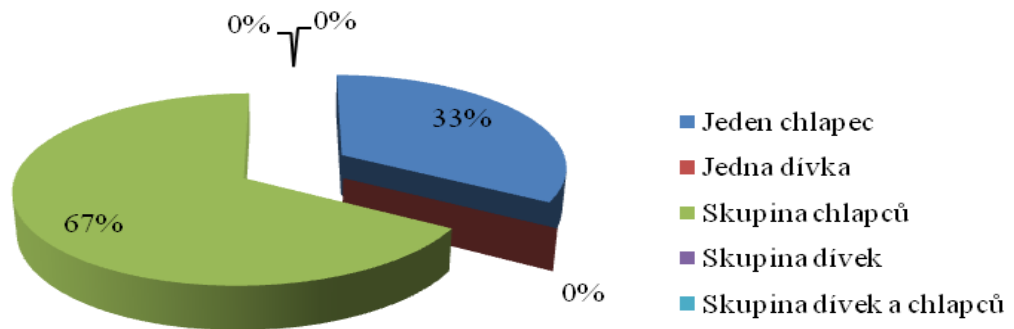

Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 6. a 7. třídy, na otázku, konkrétnějšího vyjádření -kým jsou žáci šikanováni.

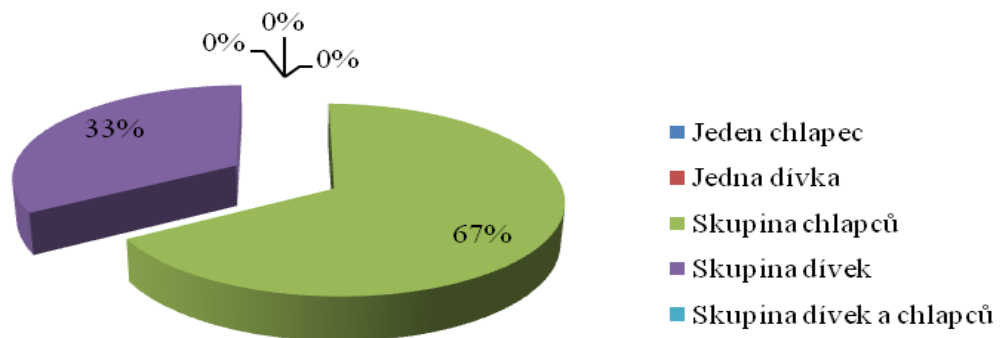
V 6. třídě se šikanování zpravidla dopouští jeden chlapec, takto odpovědělo 67% žáků. Dále je však patrné, že v některých případech je šikana prováděna skupinově a to buď skupinou chlapců (16%), nebo skupinou dívek (17%).

I v 7. třídě se šikanování dopouští šikanování zpravidla jeden chlapec (50%), ale je vidět, že jsou zde zastoupeny i skupiny chlapců (29%) a skupiny dívek (7%). Za povšimnutí stojí i fakt, že 14% žáků uvedlo, že je šikanuje dívka.

Otázka č.5/8.třída

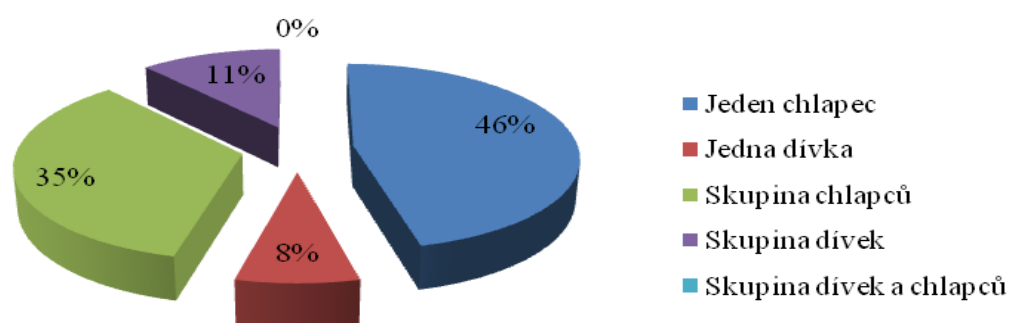
Otázka č.5/9.třída

Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 8. a 9. třídy, na otázku, konkrétnějšího vyjádření -kým jsou žáci šikanováni.

V 8. a 9. třídě jsou hodnoty shodné ve smyslu šikanování skupinou chlapců (67%) Výjimku tvoří odpovědi žáků 8. třídy, kdy 33%, také uvedlo, že je šikanuje pouze jeden chlapec a v 9. třídě pak žáky šikanuje skupina dívek (33%).

Otázka č.5/Celkem

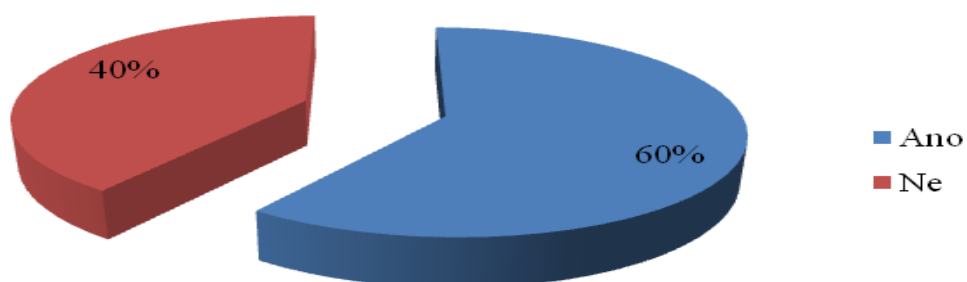
Tento graf znázorňuje shrnutí odpovědí všech žáků 6. - 9. třídy, na otázku konkrétnějšího vyjádření -kým je žák šikanován.

Z uvedeného grafu vyplývá, že v šikanování dominují chlapci, ať už je to jeden chlapec (46%), nebo skupina chlapců (35%). Šikana dívek je zastoupena v menším počtu a to: šikana jednou dívkou (8%) a skupinou dívek (11%). Nutno však podotknout, že na uvedenou otázku odpovědělo pouze 26 žáků, což je 28% z celkového počtu 93 dotázaných.

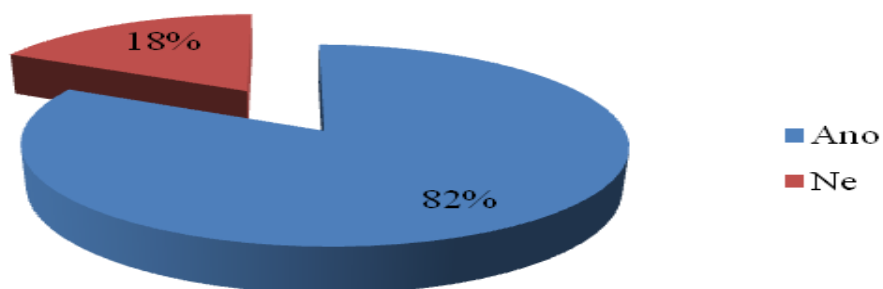
Otázka č.6 Pokud si by (a) šikanován (a), zastal se tě někdo ze spolužáků?

Pomohl	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	celkem
Ano	6	14	3	7	30
Ne	4	3	3	6	16

Otázka č.6/6.třída

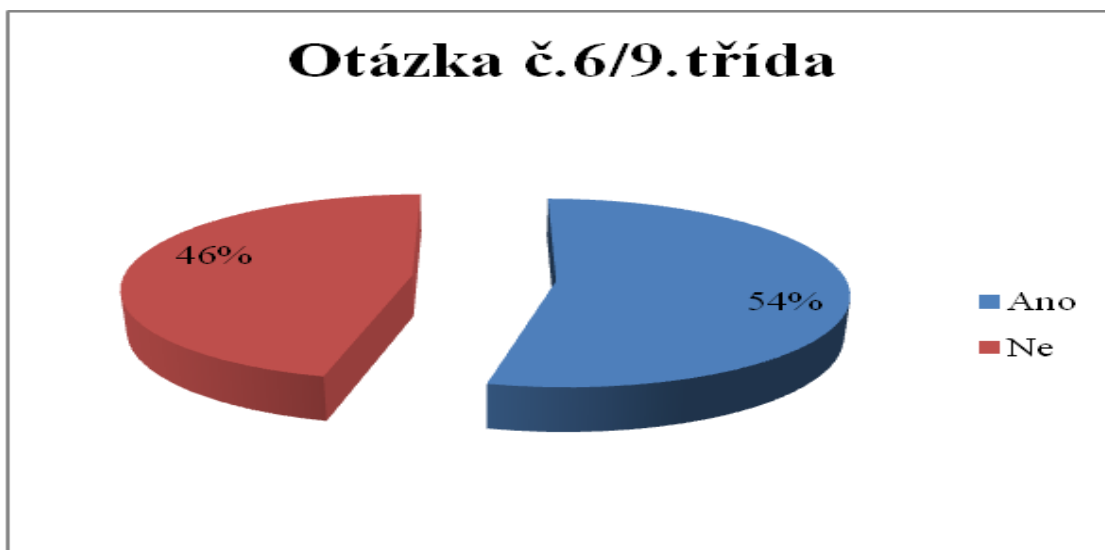
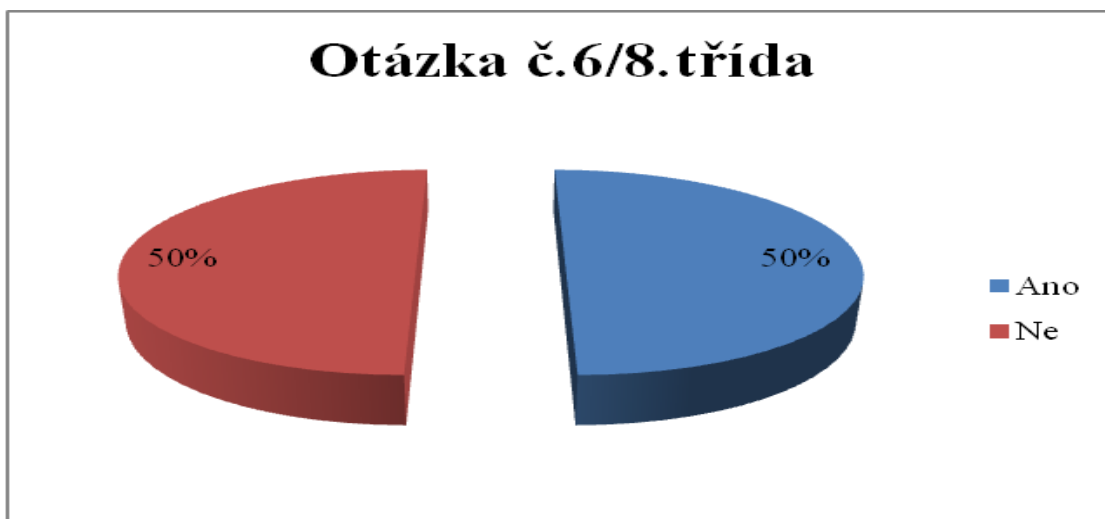
Otázka č.6/7.třída

Uvedené grafy znázorňují odpovědi žáků 6. a 7. třídy na otázku, zda jim v případě, že byli šikanováni, pomohl někdo ze spolužáků

Na tuto otázku odpověděla většina žáků kladně. V 6. třídě odpovědělo kladně 60% dotázaných, přičemž 40% uvedlo, že jim nikdo ze spolužáků nepomohl.

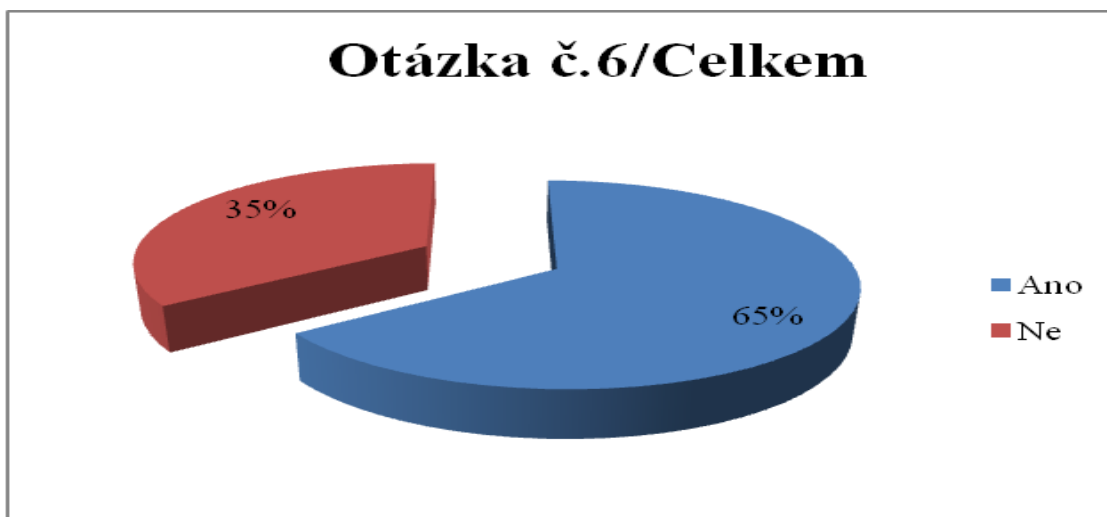
V 7. třídě pak 82% žáků uvedlo, že jim byla ze strany spolužáků poskytnuta pomoc a 18% odpovědělo, že se jich v případě šikanování nikdo nezastal.

Uvedené grafy znázorňují odpovědi žáků 8. a 9. třídy na otázku, zda jim v případě, že byli šikanováni, pomohl někdo ze spolužáků

Z výpovědí žáků 8. třídy, kteří na tuto otázku odpověděli, vyplynulo, že 50% z těch, kteří byli šikanováni, se spolužáci zastali a 50% žáků se pomoci od spolužáků nedočkalo.

V 9. třídě 54% žáků odpovědělo, že jich spolužáci zastali a 46% uvedlo, že jim spolužáci pomoc neposkytli.

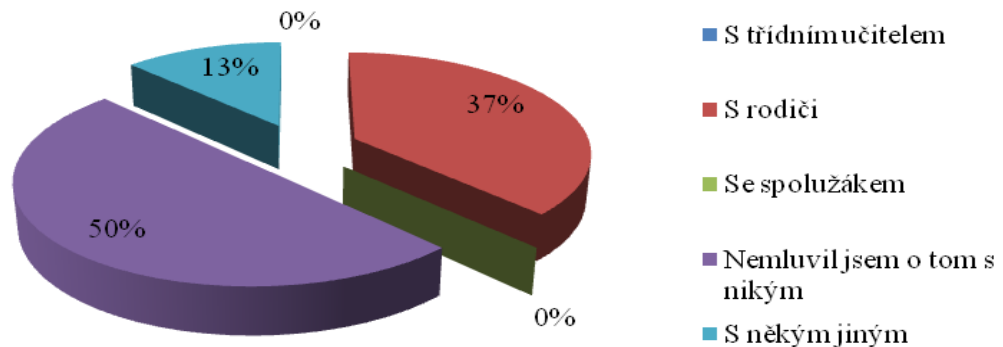
Tento graf znázorňuje shrnutí odpovědí všech žáků 6. – 9. třídy, na otázku zda jim v případě, že byli šikanováni, pomohl někdo ze spolužáků

Z uvedeného grafu je vidět, že většina žáků, kteří byli někdy šikanováni, se jejich spolužáci zastali (65%). Otázku zodpovědělo pouze 46 žáků, tedy 49% z celkového počtu 93 dotázaných. 35% žáků se spolužáci nezastali.

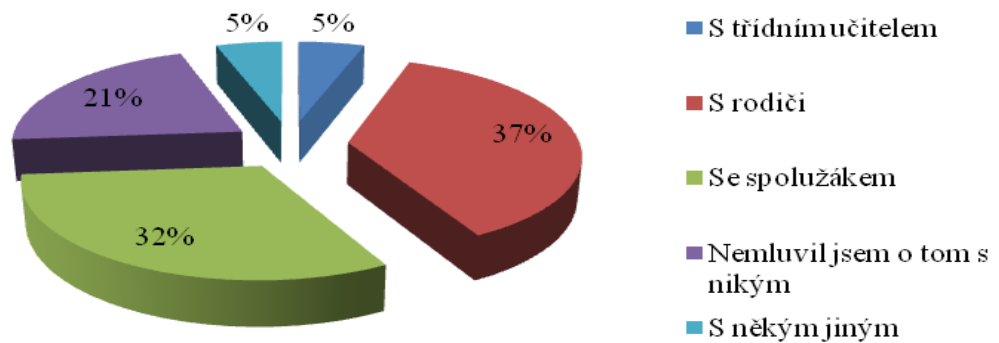
Otázka č.7 Pokud si byl (a) šikanován (a), mluvil (a) si tom s někým?

S kým	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	celkem
S třídním učitelem	0	1	0	0	1
S rodiči	3	7	2	2	14
Se spolužákem	0	6	3	2	11
Nemluvil jsem o tom s nikým	4	4	3	5	16
S někým jiným	1	1	2	0	4

Otázka č.7/6.třída

Otázka č.7/7.třída

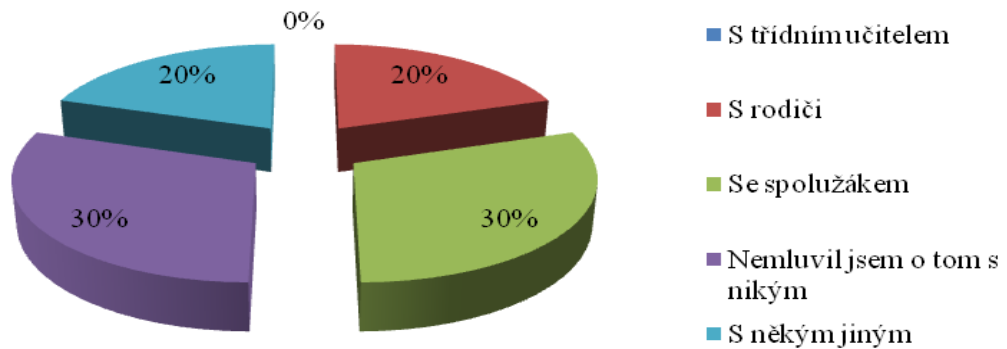

Uvedené grafy znázorňují odpovědi žáků 6. a 7. třídy na otázku, zda vůbec a popřípadě s kým, v případě, že byli šikanováni, o tomto problému mluvili.

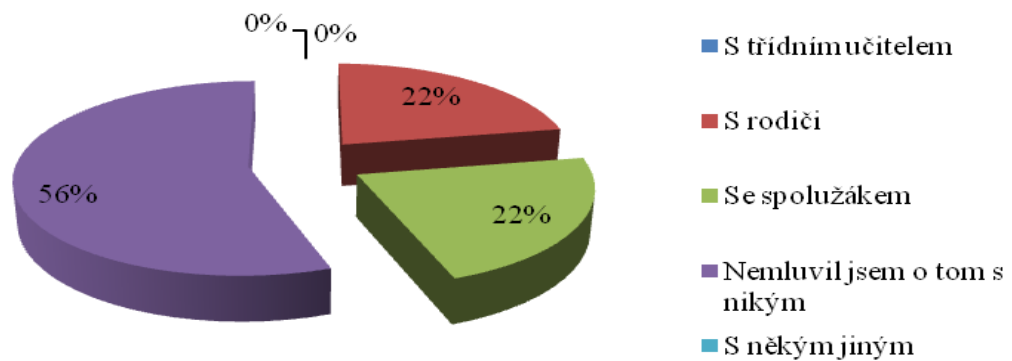
V případě výskytu šikany v 6. třídě odpovědělo 50% žáků, že o tom s nikým nemluvili. 37 % žáků se svěřilo rodičům a jen 13% řeklo o svém problému třídnímu učiteli.

V 7. třídě se celých 37% žáků s problémem šikany obrátilo na rodiče. Dalších 32% dotázaných mluvilo se spolužákem a 21% se nesevěřilo nikomu. Zarážející je fakt, že pouze 5% žáků řeklo o svém problému se šikanou třídnímu učiteli, nebo někomu jinému.

Otázka č. 7/8.třída

Otázka č. 7/9.třída

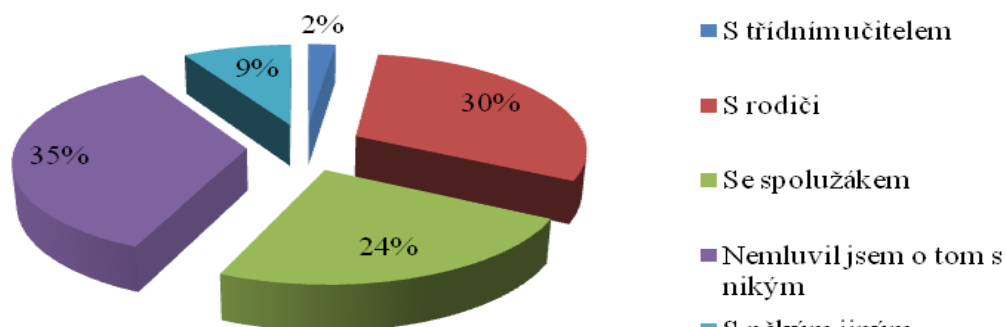

Uvedené grafy znázorňují odpovědi žáků 8. a 9. třídy na otázku, zda vůbec a popřípadě s kým, v případě, že byli šikanováni, o tomto problému mluvili.

30% žáků 8. třídy se svěřilo s problémem šikany spolužákovi. Stejná část 30% však o svém trápení neřekla nikomu. Shodně 20% žáků uvedlo, že svěřila rodičům, nebo někomu jinému. S žádostí o pomoc, se na třídního učitele neobrátil nikdo ze žáků.

V 9. třídě uvedlo 56% žáků, že o tom, že jsou šikanováni, s nikým nemluvili. 22% se pak svěřilo, buď spolužákovi, nebo rodičům.

Otázka č.7/Celkem

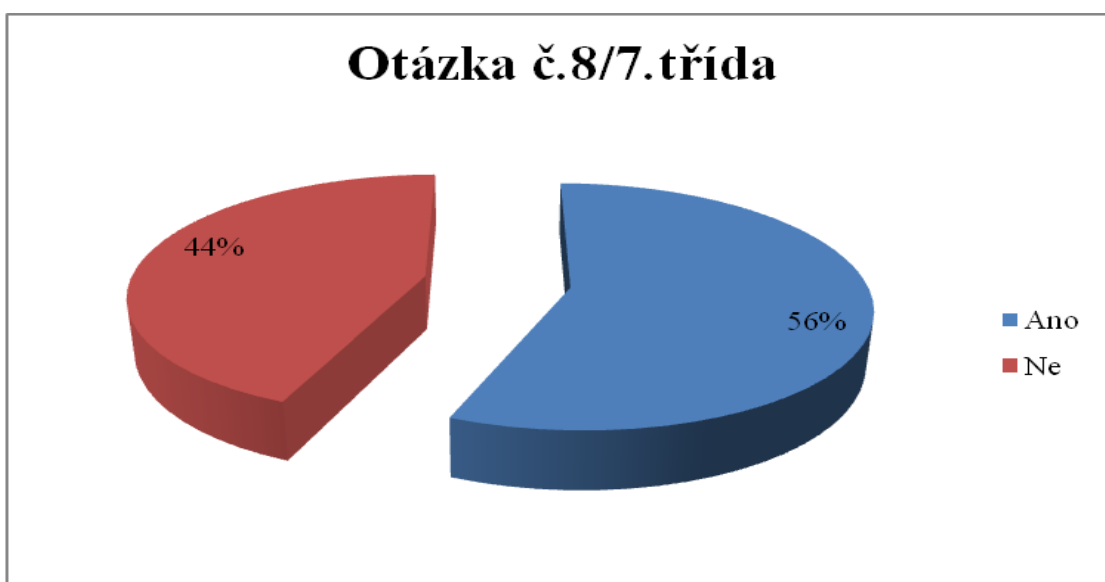
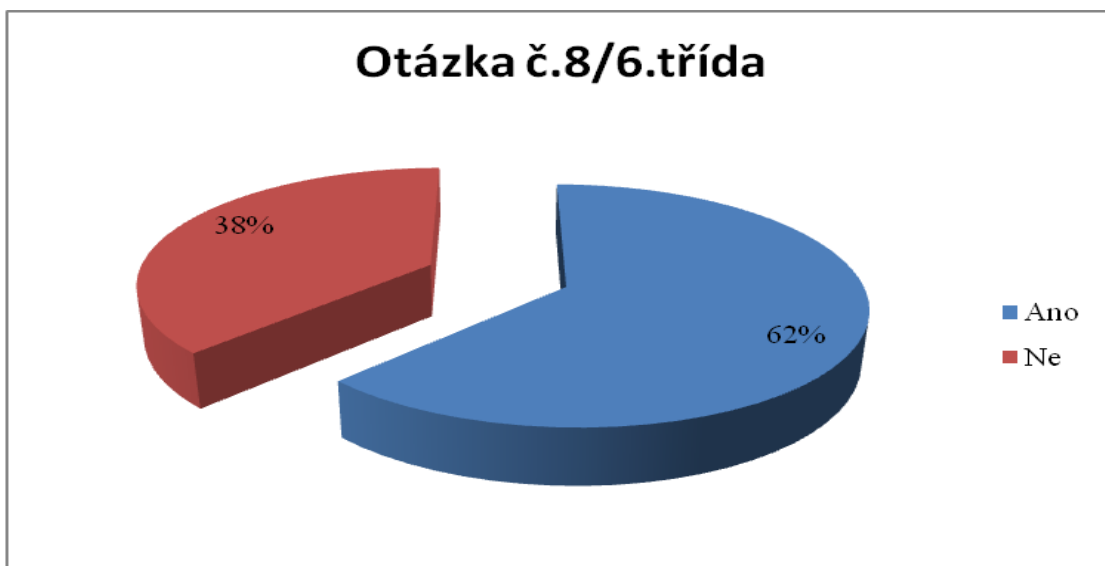

Tento graf znázorňuje shrnutí odpovědí všech žáků 6. – 9. třídy, na otázku zda vůbec a popřípadě s kým, v případě, že byli šikanováni, o tomto problému mluvili.

Celkově na tuto otázku odpovědělo pouze 46% žáků z uvedených tříd. Ze žáků, kteří odpověděli, se 35% s problémem šikany nikomu nesvěřilo. 30% žáků, hovořilo o šikanování s rodiči a 24% se spolužákem. Zarážející je skutečnost, že pouze 2% žáků požádalo o pomoc třídního učitele.

Otázka č.8 Pomohl ti ten, se kterým si o šikaně mluvil (a)?

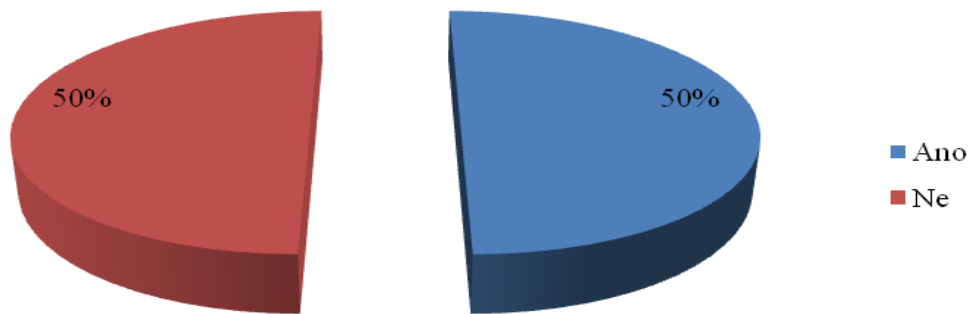
Pomohl	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	celkem
Ano	5	9	3	6	23
Ne	3	7	3	4	17

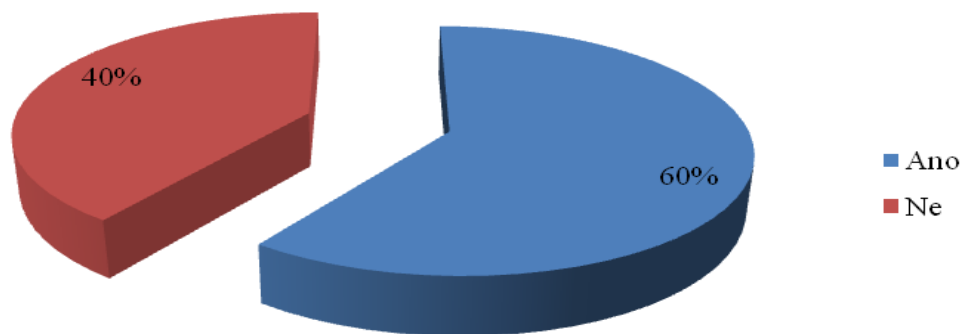
Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 6. a 7. třídy, na otázku, zda jim ten, se kterým o šikaně mluvili, pomohl.

Z výše uvedených grafů je patrné, že většině žáků obou tříd, byla v případě jejich šikanování poskytnuta pomoc ze strany člověka, na kterého se se svým problémem obrátili. Graf nám ukazuje, že u žáků 6. třídy tomu tak bylo v 62% a v 7. třídě v 56%. Opačnou zkušenost má ze 6. třídy 38% žáků a ze 7. třídy 44%.

Otázka č.8/8.třída

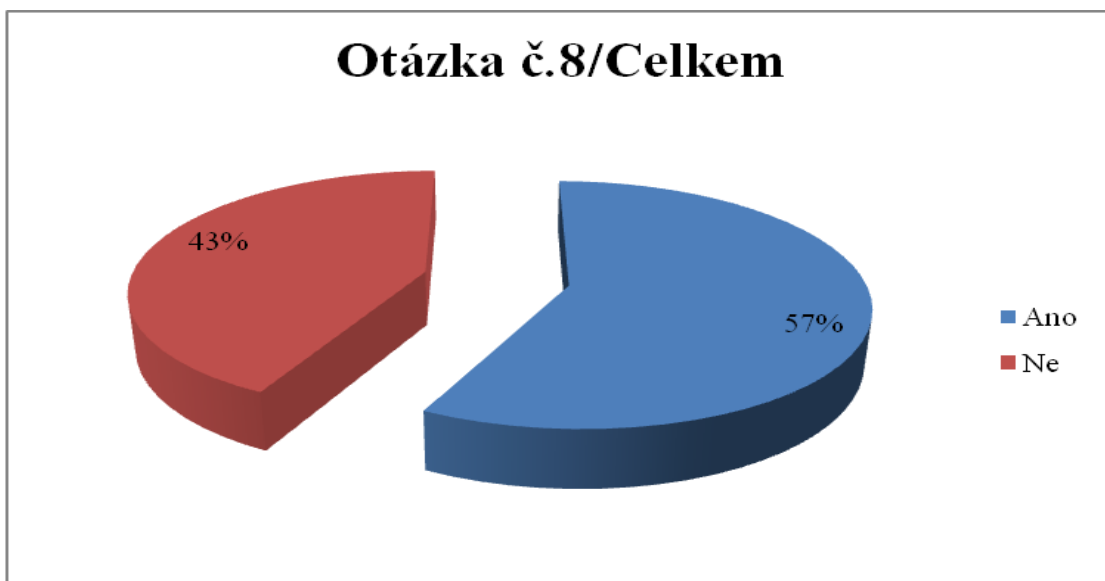
Otázka č.8/9.třída

Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 8. a 9. třídy, na otázku, zda jim ten, se kterým o šikaně mluvili, pomohl.

V osmé třídě je poměr odpovědí shodný. 50% žáků byla poskytnuta pomoc osoby, na kterou se v souvislosti s šikanou obrátili a 50% nikoli.

Velká část žáků 9. třídy uvedla, že jim byla pomoc, nebo rada poskytnuta byla (60%). Naopak 40% žáků odpovědělo, že se očekávané pomoci nedočkali.

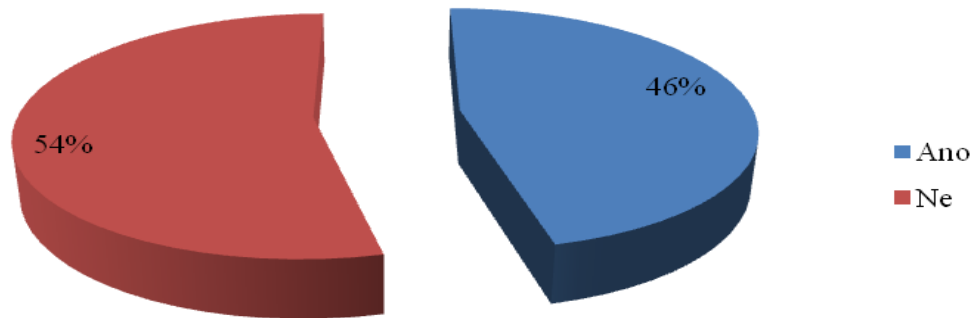
Tento graf znázorňuje shrnutí odpovědí všech žáků 6. – 9. třídy, na otázku zda jim ten, se kterým o šikaně mluvili, pomohl.

Graf ukazuje, že rozdíl mezi žáky, kterým byla poskytnuta pomoc osoby, které o svém šikanování řekli, není velký. Nicméně z velké části žákům pomoc poskytnuta byla (57%). Na tuto otázku odpovědělo jen 43% s celkového počtu dotázaných žáků.

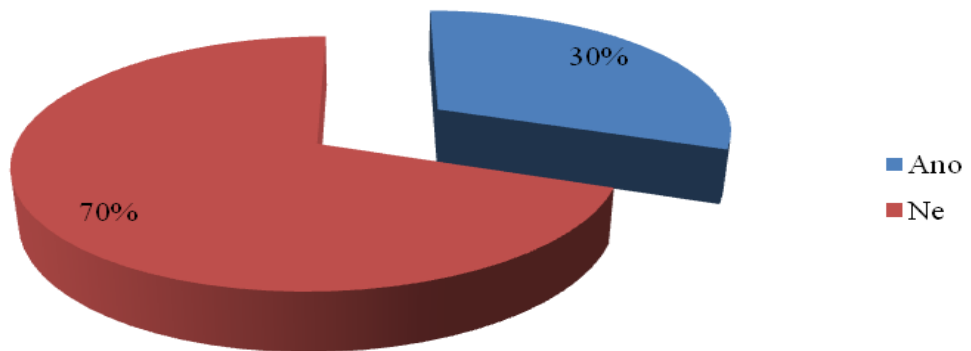
Otázka č.9 Víš ještě o někom jiném ze školy/třídy, že je šikanován?

Vím	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	celkem
Ano	6	7	5	18	36
Ne	7	16	9	15	47

Otázka č.9/6.třída

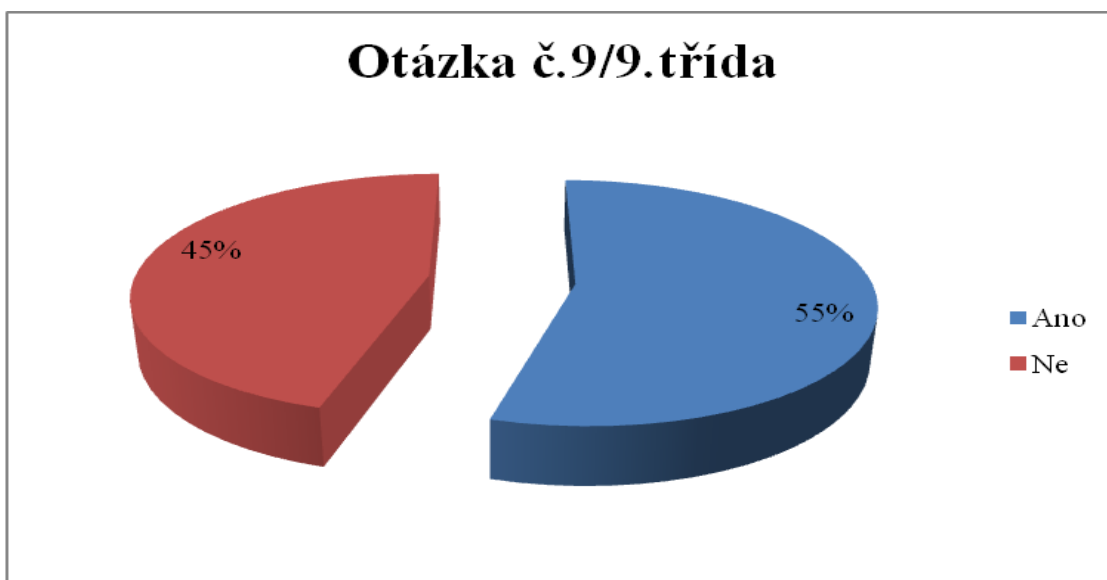
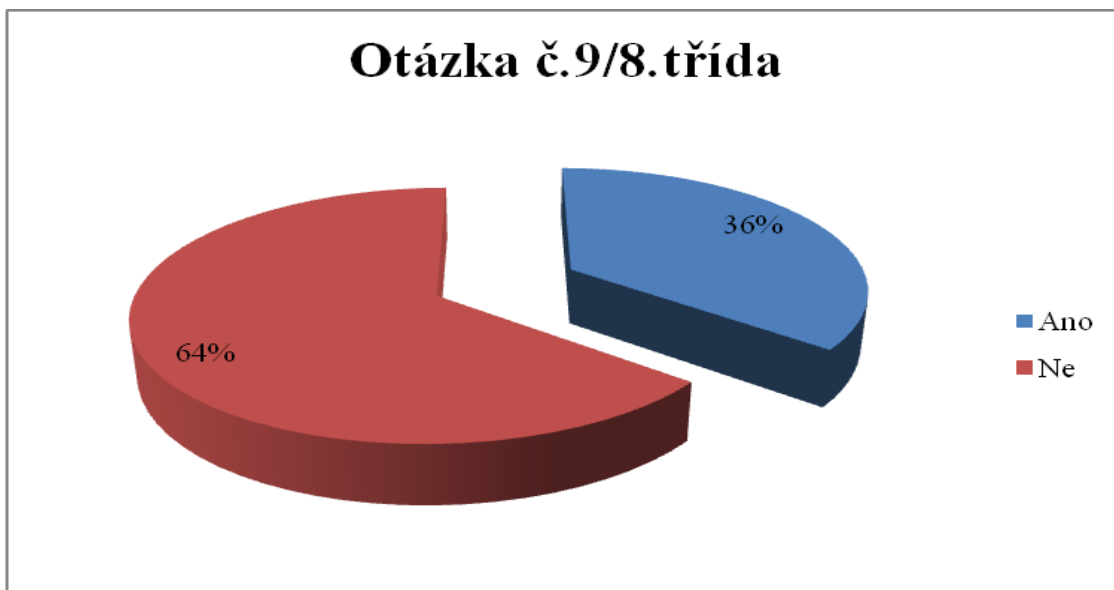

Otázka č.9/7.třída

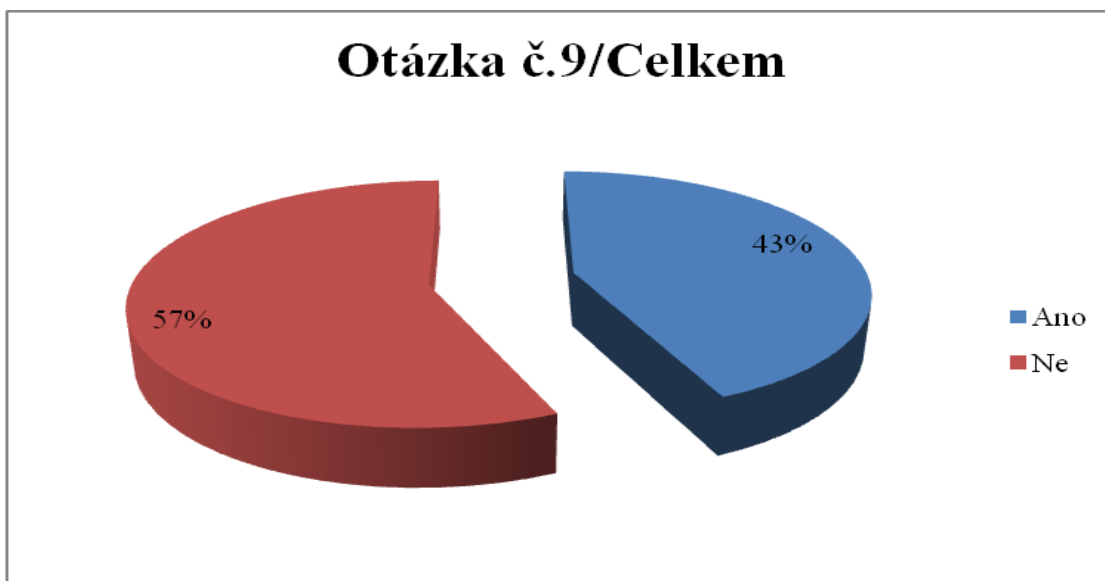
Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 6. a 7. třídy, na otázku, jestli ví ještě o někom jiném ze třídy či školy, kdo je šikanován.

Otázka směřovala ke zjištění, zda mají žáci povědomost o skutečnosti, že je v jejich třídě, nebo škole šikanován ještě někdo jiný. V 6. třídě odpovědělo na tuto otázku kladně 46% žáků a v 7. třídě 30% žáků.

Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 8. a 9. třídy, na otázku, jestli ví ještě o někom jiném ze třídy či školy, kdo je šikanován.

Otázka směřovala ke zjištění, zda mají žáci povědomost o skutečnosti, že je v jejich třídě, nebo škole šikanován ještě někdo jiný. V 8. třídě odpovědělo 36% žáků, že ví o někom jiném, kdo je šikanován. Co se týká 9. třídy, tak graf jednoznačně ukazuje, že více než polovina žáků ve třídě (55%), ví ještě o jiném šikanovaném žákovi. Tato třída byla jediná, kde na danou otázku odpověděli všichni žáci.

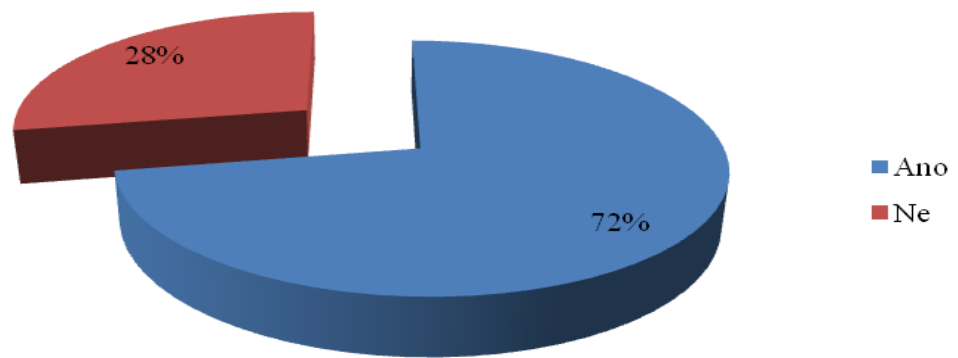
Tento graf znázorňuje shrnutí odpovědí všech žáků 6. – 9. třídy, na otázku, jestli ví ještě o někom jiném ze třídy či školy, kdo je šikanován.

Přestože na danou otázku odpovědělo 89% žáků ze všech tříd, je z grafu patrné, že téměř polovina žáků (43%), má povědomost o tom, že v jejich třídě, nebo škole, dochází k šikanování jiného žáka.

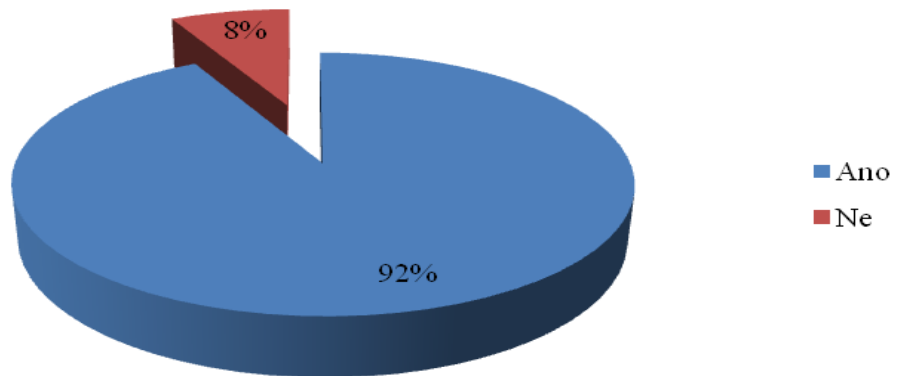
Otázka č. 10 Cítíš se ve škole bezpečně?

Bezpečí	6. třída	7. třída	8. třída	9. třída	celkem
Ano	13	23	12	24	72
Ne	5	2	5	9	21

Otázka č.10/6.třída

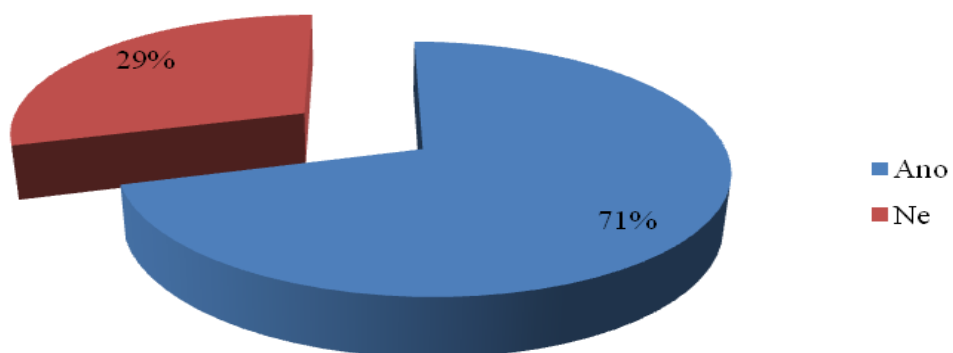
Otázka č.10/7.třída

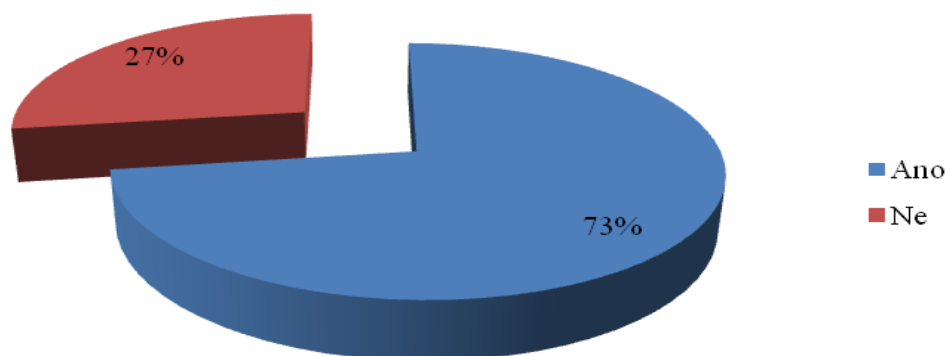
Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 6. a 7. třídy, na otázku, zda se žáci cítí ve škole bezpečně.

Z uvedených grafů vyplývá, že se velká většina žáků 6. a 7. třídy cítí ve škole bezpečně. Nicméně v každé z uvedených tříd, je část žáků, kteří mají jiný názor a to zejména v 6. třídě, kde záporně odpovědělo 28% žáků.

Otázka č.10/8.třída

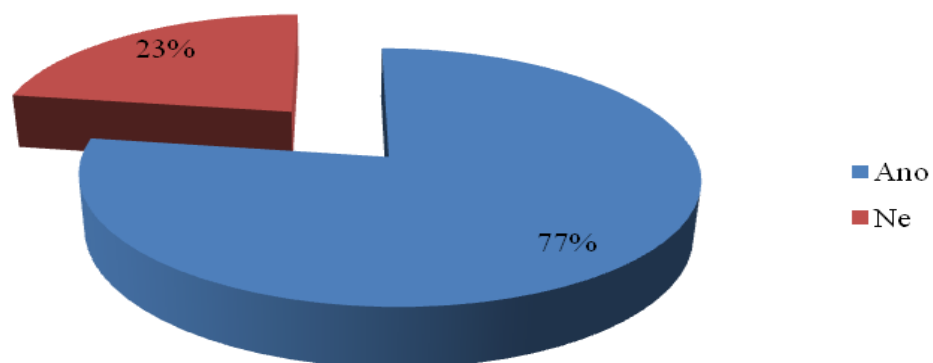
Otázka č.10/9.třída

Tyto grafy znázorňují odpovědi žáků 8. a 9. třídy, na otázku, zda se žáci cítí ve škole bezpečně.

V obou třídách je situace obdobná. Žáci mají ve většině případů kladný názor na bezpečnost ve škole, ale i v těchto třídách jsou žáci, kteří s ostatními tento pocit nesdílí a ve škole se necítí bezpečně. V 8. třídě takto odpovědělo 29% žáků a v 9. třídě 27% žáků.

Otázka č.10/Celkem

Tento graf znázorňuje shrnutí odpovědí všech žáků 6. – 9. třídy, na otázku, zda se žáci cítí ve škole bezpečně.

Závěrečný graf poukazuje na fakt, že většina žáků ve zkoumaných třídách se ve škole cítí bezpečně. Je však důležité nepřehlížet skutečnost, že 21 žáků, tedy 23% z celkového počtu dotázaných žáků, pocit bezpečí ve škole nemá. Na tuto otázku odpověděli všichni žáci (100%).

Závěr

V úvodu své práce jsem popisoval chování a pocity šikanovaného žáka na jeho cestě do školy. Skutečnost je však v mnoha případech ještě horší. Možná jsem příliš skeptický, ale můj pohled na šikanu je z velké části ovlivněn osobní zkušeností. Nicméně při zpracovávání této práce jsem v mnoha případech vycházel právě z této osobní zkušenosti, kterou jsem se snažil do své práce zakomponovat. Pravdou je, že v mém školním věku žádné preventivní programy proti šikaně neexistovaly a pedagogové přistupovali k řešení těchto problémů velmi laxním způsobem. V současnosti Ministerstvo školství a některé nestátní organizace vytvářejí preventivní programy proti šikaně a o šikaně se začíná hovořit v širších souvislostech. Nabízí se však otázka. Změnilo se něco?

V dnešní době je školní šikana tak rozšířený jev, že je považována za něco naprosto běžného a normálního. Bohužel. Mnoho pedagogů tvrdí, že šikana nemá na jejich škole místo, bohužel realita je jiná. Ve své zárodečné formě je šikana přítomna prakticky na všech školách, což dokazuje výzkum z roku 2001 provedený na 66 základních školách, při němž bylo osloveno přes 6000 žáků.³⁰ Tento výzkum přinesl šokující výsledky: na 2. stupni ZŠ je šikanováno 41 % žáků. Školní inspekce Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy zveřejnila výsledky kontroly, kterou prováděla v roce 2006. Ze závěrečné zprávy, kterou inspekce předložila, vyplynulo, že na všech školách, kde prováděla kontrolu, byl zjištěn výskyt šikany. Lze tedy jednoznačně konstatovat, že šikana existovala, existuje a vždy existovat bude.

Je velmi důležité si uvědomit, že šikanování mezi dětmi nesmí být podceňováno, zvláště pokud k němu dochází v době, kdy se osobnostní charakteristiky agresora i oběti teprve utváří. Pokud budeme šikanování přehlížet a budeme k ní tolerantní, může vyústit v násilí mnohem většího rozsahu. Proto je nutné proti tomuto fenoménu všemi dostupnými prostředky bojovat a předcházet jeho vzniku.

³⁰ BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. 197 s. 15.

Závažným formám šikany je možné předcházet cíleným, koncepčně promyšleným a odborně garantovaným celoškolním programem. Domnívám se však, že v rámci prevence proti šikaně existuje efektivnější cesta, která by oslovila nejen žáky škol, ale i širokou veřejnost. Touto cestou je její medializace. V současné době se problém šikany vyskytuje v médiích, zpravidla ve formě zviditelňování otřesných případů. Tato forma prezentace však nestačí. Je třeba, aby média ve spolupráci s odborníky seznámila veřejnost s problematikou šikany v co nejširším záběru. Měla by být zdůrazněna nebezpečnost tohoto závadového jednání i pro společnost, protože ti, co se dnes dopouštějí šikanování, mohou být v budoucnosti potencionální pachatelé trestné činnosti.

Ve své bakalářské práci jsem shrnul teoretické poznatky o šikaně, jako možnosti definování šikany, její projevy, vymezil jsem jednotlivé vývojové stupně a rozebral důvody vedoucí děti k agresivnímu chování. Specifikoval jsem osobnost agresora i obětí, jako hlavního protagonisty šikany. Pokusil jsem se blíže proniknout do jejich vzájemného vztahu a umožnil pohled na šikanu z hlediska psychických a fyzických dopadů na zúčastněné. V závěru teoretické části se zabývám otázkami prevence a provedl jsem šetření k výskytu šikany u konkrétního vzorku žáků druhého stupně základní školy.

Cílem pedagogické sondy, která byla provedena na základní škole v Hrušovanech nad Jevišovkou, bylo zjistit, zda se na této škole vyskytuje takový sociálně patologický jev, jakým šikana bezesporu je. Pro tento účel jsem vytvořil dotazník³¹ s deseti otázkami, jehož cílem bylo zjistit, zda jsou žáci šikanováni ve třídě či škole, kde se šikana nejčastěji odehrává a jakým způsobem, dále jestli pokud jsou šikanováni, se se svým problémem někomu svěřili a zda jim tato osoba pomohla apod. Na závěr byla položena otázka zjišťující, zda se žáci v této škole cítí bezpečně či nikoliv.

Dotazníky byly předloženy celkem 93 žákům z 6. – 9. tříd, prostřednictvím výchovné poradkyně uvedené školy. Při zpracovávání výsledků jsem zjistil, že dotazník nebyl některými žáky vyplněn, tak jak jsem předpokládal. Někteří žáci uvedli, že se v jejich třídě nebo škole šikana vyskytuje, ale již neuvedli, na kterých místech či jakým

³¹ Příloha č. 1

způsobem, nebo uvedli, že jsou šikanováni a na ostatní otázky s tím související neodpověděli vůbec. Nicméně si myslím, že dotazník splnil svůj účel, neboť po zpracování výsledků jsem na základě odpovědí žáků došel k závěru, že šikana se na této škole skutečně vyskytuje. Podle mého názoru byli nejdůležitějšími otázkami v dotazníku otázka č. 1 a otázka č. 10, které bych zde rád prezentoval. Na první otázku, zda se šikanování ve zkoumaných třídách vyskytuje, odpovědělo 32 žáků, což činí 34% z celkového počtu dotázaných, kladným způsobem. Na poslední otázku zda se žáci ve škole cítí bezpečně, sice odpovědělo 77%, že ano, nicméně se domnívám, že skutečnost, že 21 žáků, tedy 23% z celkového počtu dotázaných žáků, pocit bezpečí ve škole nemá, nelze přehlížet. Ostatní otázky jsou podrobněji zpracovány v aplikační části mé práce.

Výsledky mého šetření na uvedené škole, byly po zpracování předány výchovné poradkyni a školnímu metodikovi prevence k dalšímu využití. Myslím, že závěr, který vyplynul z tohoto šetření, je nejen výzvou pro pedagogický sbor této školy, ale také pro každého z nás. Úplná eliminace šikany, je asi nemožná, ale máme v rukou tu moc, co nejvíce jí bránit v šíření.

Tato práce může být přínosem pro všechny, kteří by se chtěli aktivně podílet na boji proti šikaně.

Resumé

Ve své bakalářské práci jsem se zabýval šikanou jako jedním ze závažných sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v prostředí základního školství. Práci jsem rozdělil do čtyř kapitol. Úvodní kapitola je pohledem na šikanu jako celospolečenského problému, definuje šikanu a vymezuje její znaky, projevy včetně jejich vývojových stupňů.

Ve druhé kapitole jsem se zabýval zejména osobnostními charakteristikami účastníků šikany. Charakterizoval jsem osobnost agresora i oběti a nastínil jsem pohled na šikanování z hlediska přihlížejících, rodiny a osobnosti sociálního pedagoga.

Ve třetí kapitole se věnuji především boji proti šikaně. V tomto smyslu jsem vymezil postavení a úlohu pedagoga i rodiny v boji proti šikaně. Dále věnuji psychickým a fyzickým dopadům šikany na zúčastněné. V neposlední řadě se zabývám možnostmi řešení i prevence a v závěru kapitoly pak nastiňuji pohled na šikanu z hlediska trestního práva.

V poslední kapitole jsem se zabýval praktickým průzkumem v souvislosti s výskytem šikany na II. stupni ZŠ, který jsem provedl na Základní škole v Hrušovanech nad Jevišovkou. Výsledky jsem zpracoval graficky a jsou prezentovány v aplikační části této práce

Anotace

Práce se zabývá agresivitou a šikanou mezi dětmi na II. stupni základní školy. Snaží se především o objasnění příčin vzniku šikany, vymezuje jednotlivé vývojové stupně a rozebírá důvody, které vedou děti k agresivnímu chování. Specifikuje osobnost agresora i obětí, jejich vzájemný vztah a umožňuje pohled z hlediska psychologických a fyzických dopadů na zúčastněné. V neposlední řadě se zabývá otázkami prevence a výzkumem šikany u konkrétního vzorku žáků druhého stupně základní školy.

Klíčová slova

Agresivita, šikana, znaky šikany, sociálně patologické jevy, agresor, oběť, dopady na zúčastněné, rodina, prevence šikanování.

Annotation

This work deals with aggression and bullying among children in the II. primary school. It seeks mainly to clarify the causes of bullying, identifies the various stages of development and discusses the reasons that lead children to aggressive behavior. Specifies personality aggressor and victim, their relationship and allows a view in terms of psychological and physical effects on those involved. Finally, it addresses issues of prevention and research into bullying at the sample of students in primary school.

Keywords

Aggression, bullying, signs of bullying, social pathologies, aggressor, victim, the impact on those involved, family, bullying prevention.

Seznam použité literatury

Právní předpisy a zákony:

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci sociálně patologických jevů u dětí a mládeže Čj.:14514/2000 – 51

Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení Čj.: 28 275/2000-22

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů č.218/2003 Sb.

Knihy a monografie:

BENDL, Stanislav. *Prevence a řešení šikany ve škole*. Praha: ISV, 2003. s. ISBN 80-86642-08-9.

BOURCET, Stephane. GRAVILLONOVÁ, Isabelle. *Šikana ve škole, na ulici, doma*, 1.vyd, Albatros, edice Plus. 2006, s. ISBN 80-00-01552-8

DRTILOVÁ, Jana, KOUKOLÍK, František. *Vzpouza deprivantů*. 1. vyd. Praha: Galén, 1996, s. ISBN 978-80-7262-410-2

KLIMEŠ, Lumír. *Slovník cizích slov*. Státní pedagogické nakladatelství, Praha, 1987, s. ISBN: 1447387

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách*. Praha: Portál, 1997, s. ISBN 80-7178-123-1

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Praha: Portál, 2001, s. ISBN 80-7178-513-X

NOVÁK, Tomáš., CAPPONI,Věra, *Sám proti agresí*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1996, s. ISBN 80-7169-253-0

PRUCHA, Jan, WALTEROVÁ, Eliška, MAREŠ, Jiří. *Pedagogický slovník*. 4. upravené vyd. Praha: Portál, 2003, s. ISBN 80-7178-772-8

PÖTHE, Petr. *Dítě v ohrožení*. 2. vyd. Praha: G plus G, 1999, s. ISBN 80-9018-965-2

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995, s. ISBN 80-7178-049-9.

Internetové zdroje:

<http://www.sikana.org>

<http://www.socioklima.cz>

<http://www.poradenskecentrum.cz/sikana>

<http://www.msmt.cz>

<http://sikana.i-extra.net/sikana-z-hlediska-pravnich-norem>

Seznam příloh

Příloha č. 1 Dotazník k výskytu šikanování

DOTAZNÍK K VÝSKYTU ŠIKANOVÁNÍ

Milí žáci a žákyně,
obracím se k Vám s prosbou o vyplnění tohoto dotazníku, který se týká výskytu šikanování na druhém stupni základních škol. Při jeho vyplňování pracujte samostatně. Pozorně si přečtete otázky a **zakřížkujte** ty odpovědi, které považujete za pravdivé. Odpovědi jsou důvěrné a nebudou žádným způsobem zneužity. Pravdivým vyplněním můžete pomoci řešit problém šikanování na Vaší škole. Dotazník je anonymní a nemusíte se podpisovat.

„Šikanování říkáme tomu, když jedno dítě nebo skupina dětí říká jinému dítěti ošklivé a nepříjemné věci, bije je, kope, vyhrožuje mu, zamyká je v místnosti a podobně. Jako šikanování mohou být označeny také opakované posměšky, úmyslné schovávání věcí, požadování peněz, nebo ošklivé poznámky o rodině.“

Jsem:

- chlapec dívka

1. Šikanování se ve Vaší třídě:

- vyskytuje nevyskytuje

2. Jaký způsob šikanování se ve Vaší třídě vyskytuje?

- tělesné napadení, rvačky
- týrání a ubližování
- zastrašování a vyhrožování
- vykonávání nesmyslných příkazů
- úmyslné poškozování a ničení věcí
- krádeže
- vymáhání různých“služeb“, nebo potravin pod hrozbou násilí a trestu
- nevyskytuje se
- jiné způsoby, (uved'te jaké)-

3. Šikanování se nejčastěji vyskytuje na těchto místech:

- ve škole
- ve třídě
- v areálu školy
- mimo školu
- jinde (uved'te kde)-

4. Jestli jsi šikanován (a), tak kým?

- spolužákem
- spolužačkou
- nechodí do naší školy
- někým jiným

5. Ten, kdo tě šikanuje je:

- jeden chlapec
- jedna dívka
- skupina chlapců
- skupina dívek
- skupina dívek a chlapců

6. Pokud si byl (a) šikanován (a), pomohl ti, (zastal se tě) někdo ze spolužáků?

- ano ne

7. Pokud jsi byl (a) šikanován (a), mluvil (a) si o tom s někým? S kým?

- s třídním učitelem/ výchovným poradcem
- s rodiči
- se spolužákem
- nemluvil jsem o tom s nikým
- s někým jiným (uved' s kým)-

8. Pomohl ti ten, se kterým si o šikaně mluvil (a)?

- ano ne

9. Víš ještě o někom jiném ze školy/ třídy, že je šikanován?

- ano ne

10. Cítíš se ve škole bezpečně?

- ano ne